

78
221

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНСТИТУТ

ТРД

VII

ЗВІТНО-НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ПІДСУМКИ НАУКОВОЇ РОБОТИ за 1962 рік

(11—13 лютого 1963 р.)

ПРОГРАМА І ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Харків—1963

8187

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНСТИТУТ

VII

ЗВІТНО-НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ПІДСУМКИ НАУКОВОЇ РОБОТИ за 1962 рік

(11—13 лютого 1963 р.)

ПРОГРАМА І ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Бібліотека ХДАК
Інв. № 443366

Харків — 1963

№ 431 + 77 + 431 + 78 + 431 + 63 + 431 +

83. 2 431

Бібліотекознавство

Бібліографія

Історія

Лінгвістика

Культурно-освітня робота

Книгознавство

Конф.

науковій

1963

Мазуріан

ко. Конф. науковій

Тернів

ХАБІ

1963

Бібліотекознавство

Бібліографія

Історія

Лінгвістика

Книгознавство

Культурно-освітня робота

Л

ШАНОВНИЙ ТОВАРИШУ

11—13 лютого ц. р. відбудеться конференція, присвячена підсумкам наукової роботи кафедр інституту за 1962 рік. Ректорат, партійна організація та місцевий комітет запрошують Вас взяти участь у роботі конференції.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

11 лютого, 11-00 — 16-00, 39 аудиторія

Вступне слово ректора інституту О. І. Євсєєва.

Листопадовий (1962 р.) Пленум ЦК КПРС про шляхи удосконалення планування і управління народним господарством.

І. Н. Гальперін, ст. викладач,
Є. Л. Лортікян, ст. викладач

Керівництво культурним будівництвом на громадських за-
садах (Із досвіду роботи Дзержинського районного відділу
культури).

А. М. Храбан, ст. викладач,
А. З. Горбаков

РОБОТА СЕКЦІЇ

12—13 лютого, 11-00 — 16-00.

Марксизму-ленінізму

1. Програма КПРС про завдання науково-атеїстичної про-
паганди.

Д. С. Саранчук, кандидат філософських наук

2. Про зростаючу роль народних мас в період розгорнуто-
го будівництва комунізму.

Й. С. Лезман, кандидат історичних наук

3. Стрибки в розвитку соціалістичного суспільства.

М. П. Мельниченко, кандидат філософських наук

4. Якісні зміни в рухові і розвиткові наукового знання.

М. П. Мельниченко, кандидат філософських наук

5. Боротьба більшовиків Харкова за здійснення тактики бойкоту булігінської Думи.

І. С. Галій, ст. викладач

Культурно-освітньої роботи

1. Розвиток громадських начал у культурно-освітній роботі в період розгорнутого будівництва комунізму.

А. І. Волкова, кандидат історичних наук

2. Боротьба московського комсомолу за підготовку кваліфікованих кадрів молодих робітників на початку відбудовного періоду (1921—1922 рр.)

С. О. Піналов, ст. викладач

3. Болгаро-радянські культурні зв'язки напередодні Великої Вітчизняної війни (1939—1941 рр.).

Г. Й. Чернявський, кандидат історичних наук

4. Деякі актуальні питання розвитку народних музеїв.

Г. Й. Чернявський, кандидат історичних наук

5. Організація культурно-освітньої роботи парків культури та відпочинку на громадських началах.

С. І. Бондарев, ст. викладач

6. Творчі взаємозв'язки українського радянського кіно 20-х років з іншими видами мистецтва та літературою.

О. О. Шимон, ст. викладач

7. Агітпункти в УРСР на початку відбудовного періоду (1921 р.).

А. П. Виноградов, доцент, кандидат історичних наук

8. Діяльність Комуністичної партії і уряду УРСР по інтернаціональному вихованню трудящих республіки в роки громадянської війни.

В. В. Афанасьєв, ст. викладач

9. До питання про викладання режисури і акторської майстерності на театральному відділенні факультету культосвітньої роботи.

О. Б. Скибневський, заслужений діяч мистецтв,
ст. викладач

10. Фізична культура і спорт в сільському клубі.

А. О. Коробейников, ст. викладач

11. Змагальний момент у тренуванні волейболіста.

В. М. Резницький, викладач

Бібліотекознавства та бібліографії

1. Рада бібліотеки.

Р. Б. Гуревич, ст. викладач

2. Деякі питання діяльності бібліотек України (1946—1963 рр.).

З. В. Гімальдінова, ст. викладач

3. Х. Д. Алчевська і вивчення читачів.

Н. Я. Фрідьева, доцент, кандидат педагогічних наук

4. Діяльність державного видавництва України в роки відбудови народного господарства (1921—1925 рр.).

Т. О. Скрипник, ст. викладач

5. Друкарні Стрепіна, Рахманова і Почаєва в XVII столітті.

І. Я. Каганов, доцент, кандидат філологічних наук

6. Вказівки В. І. Леніна про збирання і видання наукової спадщини К. Маркса і Ф. Енгельса.

О. І. Коломійченко, ст. викладач

7. До питання про основні напрямки розвитку рекомендаційної бібліографії сільськогосподарської літератури на Україні.

О. П. Довгопола, кандидат сільськогосподарських наук

8. Деякі питання розстановки книжкових фондів, створення каталогів і картотек в дитячих бібліотеках Харкова при відкритому доступі.

Д. А. Кумок, ст. викладач

Бібліотечної роботи з дітьми

1. Роль І. Франка в розвитку української дитячої преси.

С. О. Велігодська, ст. викладач

2. Проблема образу позитивного героя-дитини в українській дитячій літературі 30-х років.

Є. М. Борисова, ст. викладач

3. Боротьба українських революціонерів-демократів за утвердження ідеї дружби народів у літературі для дітей.

В. М. Островська, ст. викладач

4. Інтернаціональна тема в російській радянській дитячій поезії 20-х років.

Т. Т. Смолянова, викладач

5. Робота дитячої бібліотеки на допомогу трудовому вихованню школярів.

К. П. Богдан, ст. викладач

Історії

1. Еволюція соціалістичної держави від диктатури до народовладдя.

М. С. Павлюк, кандидат історичних наук

2. Пропаганда марксизму-ленінізму в культурно-освітніх закладах Української РСР у 1926—1927 рр.

О. О. Мірошник, ст. викладач

3. Репресивні заходи царизму проти революційного руху 70-х років XIX ст.

Ф. О. Єщенко, доцент, кандидат історичних наук

4. Плани боротьби Польщі проти турецько-татарських агресорів напередодні визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.

Н. С. Рашба, кандидат історичних наук

Літератури

1. Дискусія з питань сатири в радянській літературній критиці 20-х років.

С. Н. Трушевський, ст. викладач

2. До питання про жанр «Истории моего современника» В. Короленка.

В. В. Літвішко, ст. викладач

3. Герцен і Тургенєв.

М. О. Габель, доцент, кандидат філологічних наук

4. Роман К. Горбунова «Ледолом» і проблема героя в прозі 20-х років.

Л. П. Березнікова, ст. викладач

5. Український радянський нарис 20-х років про життя зарубіжних країн.

В. О. Дорошенко, викладач

6. «Оди та балади» В. Гюго.

И. Я. Волісон, доцент, кандидат філологічних наук

7. До питання про варіювання образних фразеологізмів у сучасній англійській літературній мові.

І. Г. Рикман, кандидат філологічних наук

13 лютого, 11-00 — 16-00, актовий зал інституту

Творчі звіти викладачів кафедр хорového диригування, народних інструментів і театральної підготовки.

ЗАКЛЮЧНЕ ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

І. Н. ГАЛЬПЕРІН, Е. Л. ЛОРТІКЯН,
ст. викладачі

ЛИСТОПАДОВИЙ (1962 р.) ПЛЕНУМ ЦК КПРС ПРО ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ НАРОДНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

1. Керуючись історичними постановами ХХІІ з'їзду КПРС, листопадовий Пленум ЦК розв'язав корінні, важливіші питання партійного і державного будівництва, управління народним господарством. Вся робота Пленуму ґрунтувалася на ленінській тезі, що питання економіки, питання господарювання повинні стояти в центрі всієї теоретичної і практичної роботи партії. Головне в комуністичному будівництві — це боротьба за створення матеріальних і духовних благ для людини. В світлі цих завдань питання керівництва економічним будівництвом, планування народного господарства мають першорядне значення.

2. Здійснення поставленого ХХІІ з'їздом партії завдання створення матеріально-технічної бази комунізму немислиме без дальшого розвитку і удосконалення справи господарського керівництва і планування. В процесі створення матеріально-технічної бази комунізму розширюються масштаби народного господарства, різко збільшується обсяг виробництва, здійснюється швидкий - прогрес науки і техніки, глибшими стають господарські зв'язки. Все це потребує ще більшого підвищення ролі і наукового рівня планування. Головним у плануванні в сучасних умовах є найраціональніше і найефективніше використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, природних багатств, розвиток і впровадження нової техніки, усунення зайвих витрат і втрат у виробництві.

Досягнення в інтересах суспільства найбільших виробничих результатів при найменших витратах — закон нашого господарського будівництва, керівництва соціалістичним господарством і планування.

3. Винятково велике значення для дальшого вдосконалення керівництва народним господарством і планування має

викриття культу особи Сталіна і ліквідація його наслідків. Долаючи шкідливі наслідки періоду культу особи, партія здійснила важливі заходи революційного характеру, спрямовані на відновлення ленінського принципу демократичного централізму в керівництві народним господарством. Однак ця робота багата в чому не доведена до кінця. Внаслідок суб'єктивістського підходу плани досить часто склалися без належного економічного обґрунтування, без ретельного економічного розрахунку і дослідження, не забезпечувалися матеріальними ресурсами. Темпи розвитку окремих галузей і економічних районів часто визначалися на основі тих пропорцій, які вже склалися, без врахування кончої потреби прискорити зростання найперспективніших галузей народного господарства. Плануючі органи не завжди виходять з необхідності комплексного розвитку економіки. Ці недоліки планування гальмують розвиток народного господарства. Їх усунення допоможе краще використати резерви соціалістичного виробництва.

4. Народногоосподарські плани в умовах комуністичного будівництва повинні забезпечити строгу пропорціональність, узгодженість у розвитку різних галузей господарства, запобігти виникненню диспропорцій. Величезного значення в зв'язку з цим набуває удосконалення балансового методу в плануванні. Цей метод і далі залишається основним у розробці народногоосподарських планів комуністичного будівництва. Його даліше вдосконалення є найважливішою умовою розробки науково-обґрунтованих планів. Нові форми поєднання перспективного і поточного планування підносять роль балансового методу і потребують широкого його застосування. Особливо важливого значення набуває розробка балансів в розрізі союзних республік і економічних районів. Посилення ролі місцевих органів у складанні балансів забезпечує повніше використання досвіду підприємств, врахування конкретних умов виробництва і споживання, найраціональніші зв'язки між економічними районами. Удосконалювати народногоосподарське планування треба шляхом науково-технічного і економічного його обґрунтування, застосування математичних методів розрахунків з використанням електронно-обчислювальних машин.

5. Велике значення для планомірного розвитку народного господарства має забезпечення безперервності в плануванні. Безперервний характер процесу суспільного виробництва, все зростаючий розмах будівництва і прискорення темпів технічного прогресу вимагають безперервності і в плануванні. Під-

креслюючи значення поєднання перспективного і поточного планування в період комуністичного будівництва, Програма КПРС вказує: «Планування повинно бути безперервним при органічному поєднанні річних і перспективних планів, при забезпеченні фінансуванням і матеріально-технічними ресурсами»¹.

Безперервність планування має усунути один з істотних недоліків планової роботи — невідповідність між об'єктивною безперервністю процесу матеріального виробництва і штучно перервним характером розробки планових завдань на окремі періоди розвитку народного господарства. Безперервність планування забезпечить також правильне поєднання перспективного і поточного планування.

6. Здійснення ідеї безперервного планування вимагає від планових органів проведення великої роботи по поліпшенню методики планування і удосконаленню системи показників народногоосподарського плану. Та система показників, яку ми маємо на сьогодні, не дає змоги правильно оцінити роботу підприємств, не забезпечує їх зацікавленості в найефективнішому використанні капіталовкладень і основних фондів, у випусковій продукції в потрібному асортименті, зниженні собівартості та поліпшенні якості продукції, в зростанні продуктивності праці. Треба розробити такі показники обліку випуску продукції, які б як найправильніше характеризували роботу підприємства. Всю систему планування і оцінки роботи треба так побудувати, щоб соціалістичні підприємства були зацікавлені у високих планових завданнях. Великого значення набуває правильне розв'язання проблеми ціноутворення, питання про прибуток як економічний показник ефективності роботи підприємства, господарського розрахунку та рентабельності.

7. Удосконалення системи планування вимагає створення нової структури планових органів і перебудови їх роботи. Спираючись на ленінський принцип демократичного централізму в управлінні господарством, необхідно забезпечити дальший розвиток централізованих основ у плануванні народного господарства, розширити права союзних республік і місцевих органів, забезпечити зростання творчої ініціативи трудящих. З метою поліпшення перспективного планування розвитку народного господарства країни і керівництва реалізацією планів за роками, діяльність планових органів треба привести у

¹ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. К., Держполіт-видав УРСР, 1962, стор. 76.

відповідність з тією структурою планування і управління народним господарством, яка на сьогодні склалася.

Відповідно до постанови Пленуму ЦК, республіки, їх планові органи і ради народного господарства мають здійснювати планування і відповідати за реалізацію планів за роками. На Центральний орган планування — Держплан СРСР покладена функція наукового перспективного планування, а на новостворений орган планування — Раду народного господарства СРСР, якій надано розпорядчих функцій, — керівництво реалізацією річних планів, а також оперативне розв'язання питань, що виникають в процесі виконання народного господарського плану.

8. Нова система планування ще більше підвищить роль і відповідальність рад народного господарства в плановому управлінні промисловістю та будівництвом. П'ятирічний досвід роботи раднаргоспів економічних територіальних районів показав, що великі раднаргоспи кваліфікованіше керують промисловістю, мають більші можливості для маневрування матеріально-технічними ресурсами, забезпечують кращі умови для концентрації, спеціалізації і кооперування виробництва. Укрупнення раднаргоспів створює умови для подолання місницьких тенденцій, які полягають в намаганні будувати замкнене господарство, одержати якнайбільше матеріальних ресурсів і коштів на капітальне будівництво навіть тоді, коли в цьому немає необхідності.

Д. С. САРАНЧУК,

кандидат філософських наук

ПРОГРАМА КПРС ПРО ЗАВДАННЯ НАУКОВО-АТЕЇСТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ

1. Програма партії, прийнята на XXII з'їзді КПРС, дає наукове обґрунтування величного плану побудови комунізму в нашій країні. У боротьбі за перемогу комунізму першорядне значення тепер має комуністичне виховання трудящих, складовою частиною якого є науково-атеїстична пропаганда. Програма КПРС приділяє велику увагу формуванню наукового світогляду і подоланню пережитків минулого, в тому числі релігійних забобонів, у свідомості і поведінці радянських людей.

2. Внаслідок перемоги соціалізму і ліквідації експлуаторських класів в СРСР рішуче підірвані соціальні корені релігії, знищена класова база церкви. Міцно утвердилася марксистсько-ленінська ідеологія. Трудящі нашої країни в переважній своїй масі є активними й свідомими будівниками комунізму. Більшість населення назавжди звільнилася від релігійних забобонів. Однак частина радянських людей ще не позбулася їх. Ці забобони заважають їх активній і свідомій участі в будівництві комунізму.

3. Комуністична партія вважає ідейну боротьбу з релігією своєю програмною вимогою. В новій Програмі КПРС відмічається, що партія використовує засоби ідейного впливу для виховання людей в дусі науково-матеріалістичного світорозуміння, для подолання релігійних пережитків. Новий Статут КПРС зобов'язує всіх комуністів бути активними атеїстами, вести рішучу і наполегливу боротьбу з релігійними забобонами.

4. З перемогою соціалізму і переходом духовенства на позиції лояльного ставлення до Радянської влади зміцнилися умови боротьби з релігією. Релігійні організації перестали бути політичними ворогами, але залишилися ідеологічними противниками. Тому боротьба проти релігійних забобонів тепер повинна розглядатися як ідеологічна боротьба наукового, матеріалістичного світогляду проти антинаукового, релігійного світогляду. Основним змістом науково-атеїстичної пропаганди в СРСР в сучасних умовах є популярне наукове роз'яснення найважливіших явищ природи і суспільства. В Програмі КПРС вказується, що наука далі більше розкриває картину світу, посилює владу людини над природою і не залишає місця для фантастичних вигадок релігії про надприродні сили.

5. Програма-КПРС приділяє значне місце викриттю клерикалізму як ідейно-політичної зброї імперіалізму. Релігія і церква в капіталістичних країнах є важливим знаряддям експлуаторських класів. На сьогодні клерикалізм має в своєму розпорядженні розгалужену мережу церков, великі політичні партії, професійні, молодіжні, жіночі і інші організації як знаряддя духовного гноблення трудящих мас. Особливо яскраво виступає союз церкви і капіталу в центрі світової реакції — Сполучених Штатах Америки. Вірною опорою імперіалізму є Ватикан.

6. XXII з'їзд КПРС вказав на необхідність продуманої і стрункої системи науково-атеїстичного виховання, яка б охо-

пила всі верстви і групи населення, запобігла поширенню релігійних вірувань, особливо серед дітей і підлітків.

В системі науково-атеїстичного виховання важливо зважити на те, що більшість віруючих у нашій країні — це люди малоосвічені, здебільшого жінки. Церковники і сектанти активно розповсюджують релігійні вірування, намагаються «примирити» релігію з комунізмом і наукою.

Успішна боротьба з релігією передбачає різноманітність засобів, форм і методів впливу на маси. Треба планомірно влаштовувати лекції, групові бесіди, вечори запитань і відповідей, тематичні вечори, читацькі конференції, кінофестивалі на атеїстичні теми. На перший план висувається індивідуальна робота з віруючими. Необхідно дійти до кожного з них.

Комуністична партія рішуче засуджує як примиренське, байдуже ставлення до релігії, так і анархістські, лівацькі перегини в боротьбі з релігією, ображання почуттів віруючих. В. І. Ленін вказував, що треба боротися з релігією тільки ідейною зброєю — нашим словом, нашою пресою.

7. В Програмі КПРС відмічається, що необхідно терпеливо роз'яснювати неспроможність релігійних вірувань, які виникли в минулому на ґрунті пригніченості людей стихійними силами природи і соціального гноблення, через незнання справжніх причин природних і суспільних явищ.

В комуністичному суспільстві зникають причини, які породжують та живлять релігійні забобони. Комунізм — вищий ступінь влади людини над природою, найдосконаліша організація безкласового суспільства. Тому в умовах комунізму релігія відмирає. Однак релігійні забобони живучі, вони самі не відмирають, проти них необхідно вести систематичну і наполегливу ідейну боротьбу. Науково-атеїстична пропаганда є важливою частиною всієї роботи партії по комуністичному вихованню **трудящих мас**.

М. П. МЕЛЬНИЧЕНКО,

кандидат філософських наук

ЯКІСНІ ЗМІНИ В РУХОВІ І РОЗВИТКОВІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Необхідність всебічного дослідження якісних змін у рухові і розвитку наукового знання в наш час впливає з самого життя, практики комуністичного будівництва. Не можна успішно розв'язати проблему формування нової людини, постав-

лену серед інших основних завдань побудови комунізму ХХІІ з'їздом КПРС, не знаючи основних закономірностей розвитку наукового знання.

I. Визначення і структура наукового знання

1. Знання, якщо його розглядати в найбільш загальному плані, — це сукупність людських пізнань про матеріальний світ. Воно виникає і розвивається разом з людиною, є її постійним супутником. Для того, щоб людина жила і розвивалася, вона повинна мати необхідні для свого існування матеріальні блага: їжу, одяг, житло, без яких життя її неможливе. Але, як відомо, навіть найпростіше виробництво їх потребує участі в ньому людей, які б володіли певним мінімумом знань. Отже знання матеріальної дійсності — така ж обов'язкова умова існування людини, як і сама праця.

Проте не всяке знання слід розглядати як наукове. Крім наукового, є ще повсякденне знання. Воно виникає разом з формуванням людини як суспільної істоти. Наукове ж знання виникає тільки на певному етапі розвитку людського суспільства.

В ранній період розвитку людського суспільства, коли виробництво матеріальних благ було ще примітивним і пізнання людиною об'єктивної дійсності мало обмежений характер, знання ще не могли бути науковими. Вони були розрізнені, не мали певної системи, поверхово відображали явища природи, а іноді навіть суперечливими. **Наукове знання — це історично сформована, на основі практики систематизована, логічно пов'язана система знань про природу, суспільство і мислення, про об'єктивні закони їх розвитку.** Отож наукове знання — вищий етап у розвитку людських знань.

2. Структура наукового знання — це сукупність внутрішніх його елементів. Її обумовлюють структура та способи відбиття тих об'єктів, відображенням яких є наукове знання.

Для пояснення специфічної визначеності наукового знання велике значення має також з'ясування його логічної структури, аналітичний і синтетичний його аналіз.

II. Стрибокподібний характер розвитку наукового знання

3. Рух і розвиток наукового знання — це процес безперервного його поновлення, відмирання старих і виникнення нових знань. Природно, що такий процес не може бути представлений у вигляді прямої лінії, де б мало місце лише кількісне

зростання. Як і всяке інше явище, наукове знання в своєму рухові і розвиткові робить якісні стрибки, перериви поступовості, переходи від нижчого ступеня розвитку до вищого, від менш складного знання до складнішого.

В найбільш загальному плані, нам здається, можна було б вказати на такі три основні ступені розвитку наукового знання: XV—XVIII ст., XVIII—XIX ст., кінець XIX — і до наших днів, де кожен дальший ступінь вищий попереднього.

Перехід від одного з цих ступенів розвитку наукового знання до іншого і є якісним стрибком в його розвиткові. Він знаменує собою розв'язання суперечності між старим, що жили себе ідеями, теоріями, і новим, що найповніше відображає матеріальну дійсність і визначає вирішальний поворот у розвиткові наукового знання. Наступає цей стрибок не випадково, а закономірно, бо його підготовляє весь попередній розвиток, під час якого нагромаджуються кількісні зміни, що підготовляють корінні якісні зміни і загострення суперечностей між старим і новим у науці. Ще К. А. Тімірязев справедливо зазначав, що наукова думка не може рухатися випадковими примхливими стрибками, що вона розвивається суворо логічним шляхом, переходячи від простого до складного.

4. Хоч розвиток наукового знання визначається головним чином розвитком матеріального буття, відображенням якого він є, проте воно має і свою відносну самостійність, на яку не можна не зважати досліджуючи стрибки у розвиткові наукового знання.

Взаємодія різних галузей знання, боротьба думок у науці, наступність, послідовність у розвиткові — всі ці і інші прояви відносної самостійності наукового знання обумовлюють специфіку стрибків у розвиткові.

5. Своєрідні якісні стрибки здійснює в своєму розвиткові наукове знання і тоді, коли воно переходить від однієї форми відображення до іншої. Теорія, наприклад, як одна з найважливіших форм наукового знання виникає в результаті перетворення наукової гіпотези в теорію, разом з тим сама вона на певному етапі свого розвитку перетворюється в науку, як ще вищу і досконалішу форму передачі наукового знання.

III. Бурхливе зростання сучасної науки і техніки — новий якісний стрибок у розвиткові наукового знання

6. Сучасне наукове знання здійснює величезний якісний стрибок у своєму розвиткові. Його зміст обумовлюють ті корінні

якісні перетворення в науці і техніці, які по праву називають науково-технічною революцією нашого часу. Характерною особливістю цієї революції є дальше проникнення людини в глибини атома, вихід її в космос, використання електроніки у виробництві, створення ракетної техніки і інші найважливіші науково-технічні відкриття, які дають змогу людині піднятися в своїх знаннях на новий, вищий ступінь пізнання матеріальної дійсності.

7. Нові дані сучасної науки в галузі фізики (будова речовини і поступовий перехід до штучного відтворення атомного розпаду та синтезу), хімії (штучний синтез полімерів і інших матеріалів, а також керування багатьма хімічними реакціями), органічного життя (пізнання механізму складних життєвих явищ органічного світу, їх фізичних і хімічних сторін, проникнення в механізм спадковості) та інші обумовлюють корінний поворот у розвиткові людського пізнання закономірностей природи, якісний стрибок у розвиткові наукового знання.

8. Успішний розвиток сучасної науки і техніки викликає зміни і в поглядах на розвиток суспільства. Використання наукових відкриттів у розвиткові виробництва і, зокрема, таких нових з них, як радіоелектроніка, обчислювальні машини, застосування напівпровідників тощо, істотно змінює не тільки знаряддя виробництва, а й характер праці в цілому, що, в свою чергу, змінює виробничі відносини людей. Нові виробничі відносини породжують у людей і нові погляди на розвиток суспільства в цілому, що також знаменує собою стрибок у розвиткові наукового знання.

9. Здійснення поставленого в новій Програмі КПРС завдання виробити в усіх трудівників радянського суспільства науковий світогляд значно сприятиме якісним змінам у розвиткові наукового знання, бо людина з глибоким науковим світоглядом глибше, повніше пізнає матеріальну дійсність, її об'єктивні закони розвитку.

І. С. ГАЛІЙ,
ст. викладач

БОРТЬБА БІЛЬШОВИКІВ ХАРКОВА ЗА ЗДІЙСНЕННЯ ТАКТИКИ БОЙКОТУ БУЛИГІНСЬКОЇ ДУМИ

1. Більшовицькі організації України, озброєні постановами III з'їзду РСДРП, ленінською стратегією і тактикою в

Бібліотека ХДАК
інв. № 443366

буржуазно-демократичній революції, розгорнули велику агітаційно-пропагандистську та організаторську роботу по мобілізації трудящих мас України на повалення царизму і встановлення демократичної республіки.

Викриваючи маніфест царя (від 6 серпня 1905 р.) про створення дорадчої Державної (булігінської) думи як намагання самодержавства відвернути трудящі маси від революційної боротьби, більшовики закликали робітників і селян бойкотувати вибори до цієї Думи і готуватися до загального політичного страйку та збройного повстання.

Меншовики України, прагнучи обмежити діяльність партії участю в примарному «парламенті», вирішили обирати своїх представників до Думи і закликали робітничий клас до союзу з ліберальною буржуазією. В думській кампанії вони опинилися в одному таборі з чорносотенцями та лібералами і допомагали їм спрямувати революцію на монархічно-конституційний шлях розвитку.

2. Восени 1905 року масовий рух робітничого класу України під керівництвом більшовиків підносився на вищий щабель і становив невід'ємну складову частину загальноросійського пролетарського руху.

В перших лавах трудящих мас України проти царського самодержавства і його Думи йшли робітники великого промислового центру—Харкова. Найбільші заводи міста (паровозобудівний, Гельферіх-Саде, залізничні майстерні) були перетворені в опорні пункти більшовиків.

Харківська більшовицька група «Вперед», створена за вказівкою В. І. Леніна в січні 1905 року, рішуче і послідовно проводила в життя ленінську тактичну лінію в революції і викривала зрадницьку тактику та дезорганізаторську діяльність Харківського комітету меншовиків. Вона домоглася значного впливу на робітників міста і стала їх визнаним керівником. На початку серпня 1905 року Центральний Комітет партії перетворив групу «Вперед» у Харківський комітет РСДРП.

3. Харківський більшовицький комітет на чолі з вірним лідером Ф. А. Сергеевим (Артемом) ще в липні 1905 року схвалив тактику активного бойкоту Державної думи, розроблену В. І. Леніним і прийняту ЦК РСДРП. Після опублікування царського маніфесту Комітет у своїх листівках «До всіх громадян. Про Державну думу», «Завдання робітничого класу і Державна дума», «Мир і самодержавство» та інших

викривав класову суть царської Думи і закликав робітників, селян і всіх громадян організовувати мітинги, політичні страйки і демонстрації протесту проти Державної думи та із зброєю в руках добиватися скликання всенародних установчих зборів.

Для проведення агітаційно-пропагандистської роботи серед робітників, селян і солдатів при Комітеті була створена спеціальна група.

В серпні, вересні і жовтні Комітет організував багатолюдні збори, мітинги і масовки робітників (від 200 до 2500 чол.), на яких з великим піднесенням приймалися більшовицькі резолюції про бойкот виборів до Державної думи, про створення бойових дружин та підготовку до збройного повстання. Виступи меншовицьких ораторів на цих мітингах не мали успіху. Харківські робітники одностайно йшли за більшовиками.

З метою викриття контрреволюційної політики буржуазії і для пропаганди ленінської тактики більшовики успішно використовували збори і лекції, влаштовувані лібералами в Народному домі, університеті, технологічному інституті та в інших місцях. Ці збори закінчувалися палким схваленням більшовицьких лозунгів і вигуками: «Геть самодержавство!», «Геть Державну думу!». Тут же більшовики розповсюджували листівки і збирали кошти на озброєння.

Під впливом більшовиків студенти Харкова на своїх сходках висловлювали гнівний протест проти царської Думи, намагали скликання установчих зборів та приймали резолюції про відкриття приміщень навчальних закладів для проведення там мітингів трудящих, в організації яких студенти брали активну участь.

Пролетаріат Харкова засудив зрадницьку тактику меншовиків і палко схвалив більшовицьку тактику активного бойкоту Думи, провів ряд короточасних страйків на заводах і фабриках (Ігнатових, Закржевського, Шапара, Бормана, в залізничних майстернях та ін.) і енергійно готувався до загального політичного страйку та збройного повстання.

4. Ленінський лозунг активного бойкоту Думи був важливим засобом політичного виховання, активізації і мобілізації селянства на боротьбу проти царського самодержавства.

Більшовики Харкова розповсюджували серед селян революційну літературу, влаштовували збори, мітинги і створювали селянські комітети. В селах губернії поширювалися брошура В. І. Леніна «До сільської бідноти», постанови

III з'їзду партії, листівки ЦК РСДРП та Харківського комітету. Під впливом робітничого руху і більшовицької агітації восени посилюється селянський рух в губернії. Селяни організували страйки в поміщицьких маєтках, провадили масову порубку лісу, захоплювали у поміщиків хліб, сіно, реманент тощо.

5. Агітаційно-пропагандистська та організаторська діяльність більшовиків Харкова значно підірвала в масах конституційні ілюзії, поширювані чорносотенцями, лібералами та меншовиками. Антидумська кампанія сприяла зростанню класової свідомості пролетаріату і згуртуванню навколо нього всіх сил революційної демократії. В ході думської кампанії більшовицька організація Харкова зростає кількісно, зміцніла ідейно та організаційно і розширила свої зв'язки з трудящими масами.

6. Агітація партії більшовиків за проведення всеросійського політичного страйку як дійового засобу зриву булігінської Думи велася відкрито по всій країні. Жовтневий страйк, розпочатий робітниками Москви, був активно підтриманий пролетарями Харкова. 10 жовтня в Харкові зупинився залізничний рух, а потім припинили роботу заводи, фабрики, конка, телефон і телеграф. Маса робітників, що вийшли на вулиці міста, громили збройові крамниці, озброювалися, створювали бойові дружини і будували барикади. Загальний політичний страйк робітників Харкова супроводжувався збройними сутичками з військом та поліцією.

Страйкова хвиля охопила всю країну. Скрізь відбувалися багатолюдні мітинги й демонстрації робітничого класу. Загальноросійський жовтневий політичний страйк, що відбувався під лозунгами партії більшовиків, похитнув устої царського самодержавства, змінив булігінську Думу, розширив і поглибив революцію. Пролетаріат своєю героїчною боротьбою завоював для всього народу свободу слова, друку, спілок і зборів. Він уперше в Росії створив свою легальну пресу, професійні спілки і Ради робітничих депутатів, які стали прообразом Радянської влади.

Ленінська тактика активного бойкоту Думи, правильність якої блискуче підтвердилася в ході революційних подій, стала могутнім засобом політичного виховання пролетаріату і всіх революційно-демократичних сил країни.

А. І. ВОЛКОВА,
кандидат історичних наук

РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКИХ НАЧАЛ У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ РОБОТІ В ПЕРІОД РОЗГОРНУТОГО БУДІВНИЦТВА КОМУНІЗМУ

1. Громадські начала закладені в економічній, соціальній і політичній структурі комуністичного суспільства. «Комунізм — це безкласовий суспільний лад з єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, цілковитою соціальною рівністю всіх членів суспільства... Комунізм — це високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників, в якому утвердиться суспільне самоврядування, праця на благо суспільства стане для всіх першою життєвою потребою, усвідомленою необхідністю, здібності кожного будуть застосовуватись з найбільшою користю для народу»¹. Одним з вирішальних факторів у комуністичній організації суспільної праці, вчив В. І. Ленін, є вільна і свідомо дисципліна самих трудящих. Перші комуністичні суботники, які були початком прояву такої вільної і свідомої дисципліни, В. І. Ленін не випадково назвав «великим почином», початком комуністичного перевороту. «Це — початок перевороту, труднішого, істотнішого, докоріннішого, вирішальнішого, ніж скинення буржуазії, бо це — перемога над власною косністю, розпущеністю, дрібнобуржуазним егоїзмом, над цими звичками, які проклятий капіталізм залишив у спадщину робітникові і селянинові»².

2. Роки соціалістичного будівництва в країні показали надзвичайне зростання свідомості нашого народу. Високе розуміння важливості швидкої побудови комунізму, що принесе людині дійсну свободу, створить всі умови для всебічного розвитку особистості, породжує величезний трудовий ентузіазм, бажання сумлінно, плідотно працювати не лише за плату, але й безплатно, на громадських началах.

3 перших днів існування Радянської влади громадські начала набули широкого розвитку в усіх сферах нашого життя. На громадських началах впорядковувалися міста і села, будувалися заводи і фабрики, трудящі широко залучалися до

¹ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. К., Держполіт-видав УРСР 1962, стор. 54.

² Там же, стор. 365.

практичної участі в керівництві державою. Громадські начала запроваджувалися і в культурно-освітній роботі.

3. Постанови XXII з'їзду і нова Програма КПРС, які знаменують перехід до розгорнутого будівництва комунізму, відкривають найширші можливості для розвитку громадських начал. Підвищується роль громадських організацій, особливо профспілок, а також комсомолу та інших об'єднань трудящих у керівництві державою, в господарському будівництві, в усіх галузях діяльності суспільства.

4. Програма КПРС ставить величезні завдання перед культурними закладами в справі формування нової людини, людини комуністичного суспільства. В організації всієї культурно-масової роботи громадські начала повинні відігравати вирішальну роль. Вже й тепер, коли мільйони радянських людей вчаться працювати і жити по-комуністичному, проявляється ініціатива народу на ниві культурно-виховної роботи. З народної ініціативи народжуються нові форми комуністичного виховання трудящих — народні університети культури, лекторії, клуби, бібліотеки, створювані на громадських началах. Громадські начала проникають в усі шпарини нашого життя.

5. На всю широчінь постає питання про перебудову системи культурно-освітніх закладів у світлі постанов листопадового Пленуму ЦК КПРС (1962 р.) і посилення в зв'язку з цим ролі громадськості в організації всієї культурно-виховної роботи.

С. А. ПІНАЛОВ,
ст. викладач

БОРотьБА МОСКОВСЬКОГО КОМСОМОЛУ ЗА ПІДГОТОВКУ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ МОЛОДИХ РОБІТНИКІВ НА ПОЧАТКУ ВІДБУДОВНОГО ПЕРІОДУ (1921—1922 рр.)

1. Перехід до роботи по відбудові народного господарства був для організації РКСМ важким. Комсомол, що виник у роки громадянської війни, зумів підняти молодь на славі ратні подвиги, але не мав ще досвіду діяльності в мирних умовах.

На початку відбудовного періоду, з запровадженням непу, в зв'язку з концентрацією виробництва та переходом підприємств на госпрозрахунок, почалося скорочення штатів, яке значною мірою торкнулося молоді — найменш кваліфікованої

частини робітничого класу. Тому перед комсомолом постало подвійне завдання: не допустити масового звільнення робітничого юнацтва з підприємств і налагодити систематичну роботу по підготовці кваліфікованих кадрів молодих робітників.

2. У липні 1921 року питання про броню робітничого юнацтва обговорювалося на засіданні Ради праці та оборони під головуванням В. І. Леніна. За пропозицією ЦК РКСМ, схваленою XI з'їздом партії, ВЦВК прийняв 2 травня 1922 року декрет про броню підлітків у промисловості. Становище молоді на виробництві було остаточно зміцнене Кодексом законів про працю, прийнятим ВЦВК 30 жовтня 1922 року. Все це значною мірою сприяло розв'язанню першої частини завдання.

3. Для відбудови зруйнованого війною господарства державі потрібні були робітники, які б володіли виробничими знаннями. Тому комсомол приступив до підготовки кадрів кваліфікованих молодих робітників.

Московська губернська організація РКСМ вже в січні 1921 року серйозно зайнялася цим питанням. Пленум Московського комітету комсомолу 19 січня 1921 року вказав на те, що вся маса комсомольців Московської організації потребує глибокої загальноосвітньої та виробничої підготовки, здійснити яку могла тільки школа нового типу — школа фабрично-заводського учнівства. За створення такої школи і взявся московський комсомол. Передусім було розв'язане питання про підготовку викладачів для шкіл фабзавучу. Завдяки активній діяльності осередків РКСМ на багатьох великих підприємствах Московської губернії були створені школи ФЗУ. На 1 вересня 1922 року в губернії вже налічувалася 71 така школа з 5673 учнями.

4. Московський комітет РКСМ не обмежувався боротьбою тільки за кількісне зростання шкіл. Значну увагу він приділяв і виховній роботі серед учнів. Комсомол при цьому виходив з того, що мало підготувати кваліфікованого робітника, треба ще виховати політично грамотну людину, активного учасника громадського життя, діяльності підприємства та осередку РКСМ.

Важливого значення у здійсненні цього завдання надавалося клубам, створюваним при школах фабзавучу, витрати на утримання яких спеціальною постановою Московської ради народного господарства були віднесені за рахунок підприємств. Значну роль у громадському та виробничому вихованні молодих робітників відіграв і створений з ініціативи московського комсомолу наприкінці 1922 року Центральний

будинок комуністичного виховання робітничої молоді (ЦБКВРМ).

5. У перші роки відбудовного періоду Московська комсомольська організація розпочала роботу по підготовці кваліфікованих кадрів для багатьох галузей промисловості. Це був її вклад у справу швидкого відродження народного господарства країни.

Г. И. ЧЕРНЯВСЬКИЙ,
кандидат історичних наук

БОЛГАРО-РАДЯНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ НАПЕРЕДОДНІ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1939—1941 рр.)

1. У своїй зовнішній політиці в другій половині 30-х років фашистський уряд Болгарії взяв орієнтацію на гітлерівську Німеччину. Це привело болгарську економіку до катастрофічного стану. Незадовго до початку другої світової війни, в другій половині 1939 року, під натиском широких кіл болгарської громадськості, в складній міжнародній обстановці, правлячі кола Болгарії, які до цього провадили відкриту антирадянську політику, мусили піти на деяке поліпшення відносин з СРСР. У січні 1940 року був підписаний радянсько-болгарський договір про торгівлю та мореплавство. Деяке поліпшення відносин між обома країнами тривало до весни 1941 року. В цей період болгарський уряд був змушений миритися з активізацією діяльності болгаро-радянських товариств, допустити розповсюдження в країні газети «Известия» і радянської художньої літератури, дозволити влаштування радянських виставок, демонстрацію деяких радянських кінофільмів, прийняти футбольну команду «Спартак».

2. Рух за створення болгаро-радянських товариств, який розпочався в 1934 році, в 1939—1941 роках значно посилювався. Нові товариства виникли в 42 містах і 14 селах. Кількість їх членів перевищила 6 тисяч. Болгаро-радянські товариства створювалися з метою сприяння економічному і культурному зближенню Болгарії з СРСР. Вони організували лекції і вечори, присвячені великим російським письменникам, діячам мистецтва і науки (М. Ю. Лермонтову, П. І. Чайковському, М. В. Ломоносову та ін.), виставки, які характеризували різні сторони життя радянського народу. Члени товариств виступали в демократичній пресі з статтями, що популяризува-

ли господарські й культурні досягнення СРСР. Підпільна Болгарська комуністична партія (БКП) широко використовувала болгаро-радянські товариства для посилення свого впливу на маси.

3. Важливу роль в ознайомленні трудящих Болгарії з життям і успіхами народів СРСР відіграли радянські павільйони на міжнародному ярмарку в Пловдиві наприкінці квітня — у травні 1940 року і на міжнародній виставці у Варні в серпні того ж року. Обидва павільйони користувалися величезним успіхом. Для огляду їх люди приїжджали з усієї країни. Радянський павільйон на виставці у Варні відвідало близько 300 тис. чоловік. Щодня відвідувачі залишали у книзі відзвівів декілька сот захоплених записів.

4. Допустивши в 1939 році розповсюдження газети «Известия», болгарський уряд намагався обмежити читання цієї газети, дозволивши її продаж тільки в Софії. БКП організувала закупку, збереження і передачу радянської газети з рук у руки, широко використовувала її у своїй пропаганді. Демократичній освіті трудящих сприяло видання болгарською мовою творів радянських письменників, у тому числі «Тихого Дону» і «Піднятої цілини» М. Шолохова, «Енергії» Ф. Гладкова, «Не переводячи подиху» І. Еренбурга. Політв'язні—комуністи і комсомольці—переписували від руки роман М. Островського «Як гартувалась сталь». Радянська художня література, за висловом В. Коларова, «буквально розхоплювалась» (див. Сьветската література в Бълггария, 1918—1944. София. Изд. на Бълггарската Академия на науките, 1961, стор. 15). Народний театр у Софії поставив п'єсу О. Корнійчука «Платон Кречет» і деякі інші п'єси радянських драматургів.

Питання про вплив творів радянських письменників та діячів мистецтва на демократичну болгарську художню літературу і мистецтво не є предметом даної доповіді. Це питання заслуговує ретельного дослідження його радянськими і болгарськими спеціалістами.

5. Восени 1939 року, спочатку в Софії, а потім і в ряді інших міст почали демонструватися радянські кінофільми. Взагалі, за нашими підрахунками, протягом півтора року в Болгарії було показано 26 радянських художніх і документальних фільмів, у тому числі трилогія про більшовика Максима, «Чапаєв», «Трактористи», «Сорочинський ярмарок». Фільми захоплено зустрічалися публікою. Часто серед демонстрації вибухали гарячі оплески. Успіх радянського кіно стурбував фашистських правителів, і вони під різними приводами

почали забороняти демонстрацію радянських фільмів. Але твори радянського кіномистецтва високо оцінила болгарська демократична інтелігенція.

6. Яскравою демонстрацією любові трудящих Болгарії до радянського народу була зустріч радянської футбольної команди «Спартак», яка відвідала Болгарію в серпні 1940 року. За повідомленням агентства «Рейтер», незважаючи на заходи, вжиті поліцією, радянських футболістів вийшло зустрічати не менше 100 тис. жителів. Така зустріч, як визнавали болгарські буржуазні політики, пояснювалася не тільки захопленням спортом, але, передусім, гарячою симпатією до радянських людей.

7. Культурні стосунки з СРСР обірвалися навесні 1941 року після приєднання болгарських правителів до Троїстого пакту фашистських агресорів і вступу на територію країни німецько-фашистських військ. Незважаючи на короткочасність болгарсько-радянських зв'язків тих років, вони сприяли ознайомленню трудящих Болгарії з успіхами першої в світі соціалістичної держави, популяризації комуністичних ідей, вихованню трудящих у дусі пролетарського інтернаціоналізму, дальшому формуванню в Болгарії елементів соціалістичної культури.

*Г. И. ЧЕРНЯВСЬКИЙ,
кандидат історичних наук*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАРОДНИХ МУЗЕЇВ

1. Створення на громадських началах народних музеїв і музейних кімнат при промислових підприємствах і на селах — нова форма культурно-освітньої роботи. Народні музеї відображають у своїх експозиціях революційне і трудове минуле радянських людей, їх активну участь у розгорнутому комуністичному будівництві.

2. Специфіка роботи народних музеїв полягає в тому, що свої виховні завдання вони здійснюють з допомогою експозицій. Створювати ці експозиції музеїв повинен на оригінальних матеріалах. Чимало народних музеїв будують свої експозиції саме на таких цінних оригінальних свідченнях нашої епохи. Але характерним недоліком ще багатьох народних музеїв є те, що вони в своїй збиральницькій і експозиційній роботі мало приділяють уваги матеріалам з сьогодення

життя радянського народу — будівника комунізму. А тимчасом на кожному підприємстві, у кожному колгоспі і радгоспі активісти музейної справи можуть знайти дуже багато оригінальних матеріалів. Сюди належать найхарактерніші зразки продукції, документи делегатів з'їздів партії, Героїв Соціалістичної Праці, перехідні Червоні Прапори, свідоцтва про присудження звання колективу і ударника комуністичної праці та ін. Завдання полягає в тому, щоб зосередити зусилля громадськості, а також керівників клубних закладів, де розміщена значна частина народних музеїв, на збиранні, збереженні і експонуванні сучасних оригінальних матеріалів.

3. У багатьох народних музеях провадиться різноманітна виховна робота з застосуванням різних її форм і методів. Але досить ще й таких народних музеїв, де вся масова робота полягає тільки в проведенні екскурсій по експозиціях. Практика нагромадила вже чимало ефективних і цікавих форм роботи, перевірених кращими народними музеями. Треба, щоб про цей досвід знали всі ентузіасти-краєзнавці. А крім того, в народних музеях доцільно використовувати й досвід масової ідейно-виховної діяльності державних історичних і краєзнавчих музеїв, звісно, з урахуванням можливостей даного народного музею. В нашій доповіді дано аналіз деяких з форм цієї роботи.

4. В тісному зв'язку з питаннями діяльності народних музеїв стоїть проблема охорони пам'яток культури. У 1948 році Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про заходи до поліпшення охорони пам'яток культури», в якій вказала, що вони є недоторканим народним багатством і знаходяться під охороною держави. Але постановою не передбачені санкції за її порушення, за зруйнування та пошкодження пам'яток культури. Це приводить до того, що подекуди безвідповідально нищаться історичні скарби. Назріла необхідність в законі про охорону пам'яток культури аналогічно до прийнятого нещодавно закону про охорону природи. Але й до прийняття відповідного закону органи культури мусять якнайсерйозніше зайнятися охороною історичних пам'яток. До цієї справи треба під науковим керівництвом спеціалістів залучити широкі кола громадськості. Всіляко вітаючи рух за закриття церков, який свідчить про успішне подолання релігійних забобів, треба, проте, обережно підходити до питання про знесення закритих церков, науково визначати їх історичну і архітектурну цінність.

5. Дальший розвиток руху за створення народних музеїв, завдання удосконалення їх збиральницької, експозиційної і

масової роботи, охорони пам'яток культури висувають питання про об'єднання краєзнавців. Організаційною формою такого об'єднання повинно бути, на нашу думку, Всесоюзне добровільне товариство краєзнавців. Воно має складатися з товариств краєзнавців союзних республік з відділеннями в областях і районах та групами на промислових підприємствах, на селах, в установах і навчальних закладах.

6. Створення і розвиток народних музеїв має важливе значення для комуністичного виховання трудящих, для поширення громадських начал у культурному будівництві. Треба, щоб цю справу ще активніше підтримували партійні, державні і громадські організації.

*С. І. БОНДАРЄВ,
ст. викладач*

ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ В ПАРКАХ КУЛЬТУРИ І ВІДПОЧИНКУ

1. Парки культури і відпочинку — одне з чудових досягнень радянської культури. Це культурно-освітні заклади комплексного типу. Створюються вони з метою кращого використання природних умов для організації масового культурного відпочинку населення. В цих парках провадиться різноманітна культурно-освітня і фізкультурно-оздоровча робота серед дорослих і дітей.

Сучасна структура парків культури і відпочинку, основні форми і методи їх роботи склалися на початку першої п'ятирічки. В наступні роки мережа парків культури і відпочинку охопила всі основні промислові центри країни.

Тепер у системі Міністерства культури СРСР налічується понад 500 великих міських парків і садів. Понад 1500 невеликих парків і садів знаходиться у віданні профспілок і відомчих клубів. З кожним роком зростає й кількість колгоспних парків культури та відпочинку. Закладаються парки також на новобудовах, у нових містах і селах, на цілині — скрізь, де оселяються радянські люди.

2. Культурний відпочинок у парку розглядається в нашій країні як один з могутніх засобів комуністичного виховання. Він має задовольняти потребу відвідувача в життєрадісних і культурних розвагах, допомогти йому розширити свій кругозір, одержати необхідну наснагу для дальшої активної

участі в комуністичному будівництві. Відпочинок повинен сприяти дальшому піднесенню культури, всебічному розвитку здібностей і талантів, широкому втіленню в народі принципів морального кодексу будівника комунізму.

3. В парках культури і відпочинку систематично влаштовуються доповіді, лекції, бесіди і консультації з різних галузей знання, організуються зустрічі з знатними людьми міста й села — Героями Радянського Союзу, Героями Соціалістичної Праці, маяками і новаторами виробництва, найвидатнішими діячами науки, літератури, мистецтва. Влітку в парках відкриваються бібліотеки і читальні, влаштовуються виставки, присвячені досягненням господарського і культурного будівництва в СРСР і країнах соціалістичного табору, всенародному рухові за мир тощо. З цією метою тут широко використовуються плакати, фотовітрини і інші форми наочної пропаганди і агітації.

4. Значне місце в діяльності парків належить заходам по культурному обслуговуванню трудящих. В їх закритих і зелених театрах, на естрадах регулярно влаштовуються концерти і вистави з участю майстрів професіонального мистецтва та кращих колективів художньої самодіяльності, демонструються кінофільми. Спільно з культурно-освітніми закладами, профспілковими організаціями і Будинками народної творчості парки організують масові свята пісні і танцю. В парках організуються також гуляння, карнавали, бали, конкурси, масові розваги — танці, ігри, атракціони. Парки широко пропагують фізкультуру і спорт, спільно з фізкультурно-спортивними організаціями проводять спортивні змагання, складання норм на значок ГПО, показові виступи майстрів спорту. Велику увагу приділяється організації культурного дозвілля дітей. Для цього в парках обладнані дитячі містечка. Крім того, в СРСР створені парки культури і відпочинку спеціально для дітей.

5. Вся робота парку культури і відпочинку будується на основі широкого залучення місцевих громадських, культурних і господарських організацій до культурно-побутового обслуговування відвідувачів (буфети, лотки, чистка і лагодження одягу, фотографія тощо).

Для залучення громадськості до керівництва роботою парку культури і відпочинку при директорі парку створюється на правах дорадчого органу рада з представників професійних та комсомольських організацій, навчальних закладів, установ та спеціалістів з різних галузей науки і мистецтва. Рада розробляє рекомендації по поліпшенню роботи парку.

залучає громадськість до участі в його впорядкуванні і проведенні різних масових заходів.

При раді створюються секції (комісії) з різних видів масово-політичної і культурно-освітньої роботи з залученням широкого активу, а також інститут громадських організаторів масових заходів парку.

Останнім часом у діяльності парків культури і відпочинку все більшого розвитку набуває робота на громадських началах. До неї залучається далі більше робітників і службовців, маяків і новаторів виробництва, студентів, учнів, домогосподарок, пенсіонерів. Штатні провідні культурно-освітні працівники є організаторами великого активу парку, вони керують його роботою, спрямовують її, враховуючи здібності, бажання і нахили кожного активіста.

О. О. ШИМОН,
ст. викладач

ТВОРЧІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО КІНО 20-Х РОКІВ З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЮ

1. Одна з характерних особливостей початкового періоду розвитку соціалістичної культури і мистецтва — тісний взаємозв'язок, взаємовплив між кіно та іншими видами мистецтва і новою літературою. Процеси цього спілкування майже зовсім не вивчені, хоч вони мають важливе значення не тільки для аналізу минулих етапів діяльності української радянської кінематографії, але й для оцінки сучасного її стану.

2. У перші післяреволюційні роки зв'язок кіно з літературою, театром, музичною творчістю, образотворчим мистецтвом чітко виявився не тільки в єдності їх агітаційної спрямованості, в тематиці, формах творів, контактах з масами, а також і в характері помилок та зусиль у подоланні недоліків і труднощів, у багатогранній творчій діяльності митців, їх спільній участі у створенні того або іншого мистецького твору.

3. Цілком очевидна глибока спорідненість бойової кінохроніки і агітфільму з рифмованими лозунгами, фейлетонами, агітп'єсами, політичним плакатом, «вікнами сатири». Більшість цих творів близька змістом, композицією, прийомами втілення і шляхами просунення до мас. Дуже часто різні твори демонструвалися комплексно.

4. Величезний вплив на виникнення нових щодо ідейно-художнього змісту явищ мистецтва має самодіяльна творчість народних мас. Досі розглядався лише посередній її вплив на літературу, театр, музику. Але є всі підстави твердити, що народна творчість впливає на кіномистецтво і безпосередньо.

5. Новаторський характер революційної творчості народних мас, складні ідейно-художні шукання, що спостерігалися в літературі і мистецтві 20-х років, — все це своєрідно позначилося на розвитку кіномистецтва. Взаємозв'язки кінематографістів з літераторами, діячами театру, живопису, музики стали особливо помітні і ефективні завдяки активній участі в кінематографічній творчості письменників М. Бажана, А. Головка, І. Ле, П. Панча, Ю. Яновського, театральних режисерів Л. Курбаса, В. Вільнера, М. Терещенка, художників О. Довженка, В. Кричевського, акторів А. Бучми, І. Замичківського, Н. Ужвій, Ю. Шумського і багатьох інших.

6. Одночасно відбувався і процес зустрічного впливу кіно на творчість прозаїків, драматургів, художників, діячів театру, які прагнули збагнути і використати у своїй творчості виражальні можливості кіномистецтва.

7. В міру того, як кіно знаходило свій стиль, свої засоби відображення, змінювалися й форми взаємодії, взаємовпливу мистецтв. У другій половині 20-х років ці форми найвиразніше виявилися в єдності зусиль, спрямованих на оволодіння новим реалістичним художнім методом, розробки одних і тих же життєвих проблем, іноді на основі одного і того ж вихідного матеріалу.

8. Спільна робота, взаємозбагачення сприяли нагромадженню досвіду митцями різних видів художньої творчості, загальному піднесенню радянського мистецтва. Успіх кращих творів, що відзначалися глибиною ідейного змісту і новаторством форми, прискорив кризу мистецьких шкіл і напрямків, позбавлених справді реалістичної основи.

А. П. ВІНОГРАДОВ,
доцент, кандидат історичних наук

АГІТПУНКТИ В УРСР НА ПОЧАТКУ ВІДБУДОВНОГО ПЕРІОДУ (1921 р.)

1. На постійному озброєнні Комуністичної партії і Радянської держави в їх агітаційно-масовій роботі серед трудящих

є багато гнучких засобів. Однією з таких перевірених життя форм є агітпункти.

Історію свого виникнення агітпункти ведуть від часу оголошення ленінського декрету Ради робітничої та селянської оборони від 13 травня 1919 року «Про організацію агітаційно-освітніх пунктів на вузлових станціях і на місцях посадки військ». У відповідності з цим декретом агітпункти почали функціонувати і на Україні.

2. На перших порах агітпункти та агітбази, що керували ними, створювалися армійськими політорганамі і їм безпосередньо підлягали. З переходом країни до мирної праці агітпункти передані були у відання цивільних установ. На Україні з березня 1921 року ними керує Головополітосвіта — спочатку спеціальний інспектор агітпропу, а потім Центральне управління агітпунктів.

Весною того ж року відбулася реорганізація агітбаз: вони були перетворені в районні управління агітпунктів.

3. Комуністична партія і радянський уряд приділяли велику увагу роботі агітпунктів. ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У видали ряд циркулярних листів з цього питання, Наркомосвіта УРСР — спеціальну інструкцію. 16—17 травня 1921 року відбулася Всеукраїнська нарада завідуючих агітбазами. Такі ж наради проведені були і на місцях (наприклад, у Донбасі і в Криму). Діяльність агітпунктів обговорювалася і в губполітосвітах.

4. На кінець 1921 року на Україні працювало 96 агітаційно-освітніх пунктів. На допомогу собі вони створювали агітпости і агіткаюти (на Дніпрі і Чорному морі). Для методичного контролю за діяльністю агітпунктів усі районні управління мали агітвагони. Велику роль у налагодженні роботи агітпунктів відіграв також агітаційно-інструкторський поїзд «III Інтернаціонал».

5. Для проведення агітаційно-пропагандистської роботи агітпункти мали все необхідне. Звичайно тут були бібліотека-читальня та стіл довідок, сцена, газетні вітрини, різні засоби наочної агітації, в тому числі виставки, а окремі агітпункти мали й кінобудки. На кожному агітпункті працювало в середньому 10 штатних співробітників.

6. Агітпункти поширювали серед трудящих (в першу чергу в ешелонах) різну літературу, листівки, відозви, плакати, газети, влаштовували мітинги, мітинги-концерти, вистави, усні газети, кіносеанси, організували доповіді, лекції, бесіди, давали різні довідки. Тільки за другу половину 1921 року вони обслуговували близько 9,8 млн. чоловік.

7. Велику роботу провели працівники агітпунктів серед демобілізованих та селян. Причому, робота провадилася не тільки на залізничних станціях, але й на селах, де організувалися хати-читальні і пересувні бібліотеки, подавалася практична допомога в створенні комсомольських осередків, зміцненні комнезамів, повітових та сільських Рад.

8. Активну участь брали агітпункти у проведенні таких важливих державних заходів, як боротьба з бандитизмом і подання допомоги голодуючим. У фонд Помголу влаштовувалися платні вистави, концерти, кіносеанси, провадився збір пожертвувань (грішми й продуктами). У ряді агітпунктів організовані були виставки Помголу.

9. На початку відбудовного періоду агітаційно-освітні пункти України провели велику і різноманітну роботу по перетворенню в життя завдань, поставлених перед країною Комуністичною партією, стали в руках партії важливим зрядом політичного виховання трудящих.

В. В. АФАНАСЬЄВ,

ст. викладач

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ І УРЯДУ УРСР ПО ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННЮ ТРУДЯЩИХ У РОКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

1. Захист соціалістичної революції в роки громадянської війни був справою не тільки Червоної Армії і трудящих нашої країни. Робітничий клас капіталістичних країн вітав Жовтневу революцію і розглядав захист її завоювань як свою кровну справу.

2. Імперіалісти і їх прихвосні — праві соціалісти, ревізюністи і інші ренегати з II Інтернаціоналу, налякані зростанням авторитету Радянської влади, зводили наклепи на внутрішню і зовнішню політику більшовицької партії і Радянської держави.

В цих умовах організація правдивої політичної інформації для трудящих капіталістичних країн мала не менш важливе значення, ніж робота по політичній освіті робітників та селян всередині країни.

3. Всіма питаннями зарубіжної інформації з моменту утворення тимчасового робітничо-селянського уряду України відав відділ міжнародної пропаганди Наркомату радянської пропаганди. З переїздом Радянського уряду і ЦК КП(б)У

до Києва (березень—квітень 1919 р.) цей відділ був переданий до Народного комісаріату закордонних справ і перейменований у відділ міжнародної солідарності. Тоді ж при губернських і повітових комітетах партії були створені закордонні колегії пропаганди й агітації. Відділ міжнародної солідарності працював під керівництвом ЦК КП(б)У. До його складу входили представники ЦК РКП(б) і Комінтерну. Оперативну роботу відділу провадили три його підвідділи: внутрішньої роботи, міжнародних зв'язків і видавничий. Відділ спільно з політорганом Армії і партійними організаціями провадив широку роботу по вихованню у червоноармійців і населення почуття пролетарського інтернаціоналізму і дружби між народами.

В умовах жорстокої боротьби з українськими буржуазними націоналістами, які намагалися посіяти ворожнечу між українцями і росіянами, ці заходи мали виключно важливе політичне значення для зміцнення довір'я і єдності між двома народами.

4. Велику роз'яснювальну роботу провадив відділу у зв'язку з революційними виступами робітничого класу за рубежом та створенням Комінтерну. Поряд з партійними і радянськими працівниками відділ міжнародної солідарності залучав до цієї роботи на Україні представників зарубіжних комуністичних партій і груп. Була організована систематична робота по викриттю наклепницьких вигадок буржуазної пропаганди про Радянську владу. З цією метою для народів Західної Європи, Азії, Африки по радіо і в пресі практикувалися міжнародні повідомлення, в яких правдиво висвітлювалися події на Україні, викривався загарбницький, контрреволюційний характер інтервенції країн Антанти, підтримувався зв'язок з зарубіжними комуністичними партіями і групами, а також з прогресивною зарубіжною пресою. Особливо активно ця робота провадилася в період революції в Угорщині.

5. Партійні організації приділяли велику увагу також роботі серед військ іноземних інтервентів. Вони роз'яснювали їм їх ганебну роль слуг імперіалізму, пробуджували в них класову свідомість, закликали переходити на бік радянського народу, який боровся за своє визволення, виступати проти загарбницької імперіалістичної політики урядів країн Антанти.

В результаті цієї роботи іноземні війська заявляли про солідарність з Радянською владою і відмовлялися підкорятися наказам своїх офіцерів. Так, у 1919 році на протязі всього фронту від Тирасполя до Ростова-на-Дону війська Антанти перестали коритися командуванню.

6. Щира відданість трудящих капіталістичних країн справі пролетарської революції яскраво виявилася у їх прагненні взяти безпосередню участь у захисті завоювань Жовтневої соціалістичної революції. Робітники, селяни та солдати різних національностей вступали до лав інтернаціональних полків, батальйонів і пліч-о-пліч з частинами Червоної Армії мужньо билися, захищаючи Радянську владу. Відділ міжнародної солідарності і колегії агітації та пропаганди губкомів партії створювали для інтернаціональних військових частин клуби, бібліотеки, в яких іноземними мовами велася різноманітна робота по інтернаціональному вихованню.

7. Солідарність міжнародного пролетаріату з робітничим класом Росії, України і інших радянських республік відіграла величезну роль у переможному розгромі внутрішньої контрреволюції та імперіалістичної інтервенції.

А. Б. СКИБНЄВСЬКИЙ,

заслужений діяч мистецтв, ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКЛАДАННЯ РЕЖИСУРИ І АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ НА ТЕАТРАЛЬНОМУ ВІДДІЛЕННІ ФАКУЛЬТЕТУ КУЛЬТОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

1. Після ХХІІ з'їзду партії і прийняття нової Програми КПРС особливо гостро стоїть питання про естетичне виховання нашого народу, про дальший розвиток художньої самодіяльності, підвищення її ідейно-творчого рівня.

Наша художня самодіяльність, поряд з професіональним мистецтвом, повинна стати активним пропагандистом передової радянської театральної культури, внести свій вклад у скарбницю комуністичного мистецтва.

2. Ці великі завдання можуть бути здійснені, якщо самодіяльність матиме висококваліфіковані кадри художніх керівників — режисерів, диригентів, хормейстерів, а також необхідну матеріальну базу для успішної творчої роботи. А тому основним завданням на сьогодні є освіта і виховання висококваліфікованих кадрів самодіяльності, тобто підготовка таких творчих працівників, для яких мистецтво стало б справою всього життя.

3. Підготовка спеціалістів цього профілю, тобто культурно-освітніх працівників з вищою мистецькою освітою, справа нова. В Інституті комуністичної освіти і в інших аналогічних навчальних закладах, в тому числі і у військових, таких спеціалістів не готували.

Ось чому питання методики викладання режисури і акторської майстерності для факультету КОР Харківського бібліотечного інституту набуває особливо важливого значення і є в певній мірі експериментальним.

Певний досвід аналогічних закладів Москви і Ленінграда може де в чому допомогти нам у здійсненні цієї справи.

4. В основу навчання з режисури і акторської майстерності повинні бути покладені положення про культуру і мистецтво, визначені в Програмі КПРС і затверджені XXII з'їздом нашої партії, а також система К. С. Станіславського, збагачена досвідом радянського театру. Система ця є невід'ємною частиною спеціальних знань з режисури і акторської майстерності, необхідних для майбутнього керівника такої відповідальної ділянки ідеологічної роботи, як самодіяльне мистецтво.

Крім того, навчання з режисури і акторської майстерності слід міцно пов'язувати з питаннями культурно-освітньої роботи — основи майбутньої професії.

5. Радянським гуманізмом, реалістичними образами, духом новаторства мають бути насичені театральна педагогіка і робота студентів з оволодіння законами і знаннями майстерності. З першого ж курсу в студентів треба виховувати самостійність думки, потяг до творчих шукань, до здорових естетичних основ. Починаючи з другого семестру, студентам у роботі над режисерськими композиціями і акторськими етюдами треба надавати абсолютної самостійності, не знімаючи з викладача відповідальності за кінцевий результат навчального процесу.

6. Ураховуючи наш досвід і досвід інших художніх вузів, треба пильнувати, щоб під час занять з режисури студенти не захоплювалися всілякими збоченнями в мистецтві від ідейності і соціалістичного реалізму.

З абстрактністю, формалізмом, буржуазними впливами, відсталими міщанськими смаками в мистецтві треба вести найрішучішу боротьбу.

7. Особливо важливе значення має навчальний репертуар.

Починаючи з перших етюдів, створюваних самими студентами, і кінчаючи п'єсами, головним чином радянських авторів, а також російських, українських та зарубіжних класиків, репертуар набуває великого виховного значення.

Зовсім недопустимо давати для художнього репертуару малохудожні й ідейно не витримані твори, особливо західної літератури.

Заохочуючи студентів до самостійного вибору постановочного матеріалу, треба бути принциповим і вимогливим що до його добору. Слід терпеливо роз'яснювати студентам шкідливість малохудожніх і безідейних творів.

8. У самому педагогічному процесі, його методиці, під час роботи над етюдами, уривками, сценами, одноактними п'єсами і п'єсами взагалі слід всіляко сприяти розвитку фантазії студентів заохочувати їх до висловлювання спірних думок, до сміливого оригінального розв'язання завдань. Треба боротися з рутинною, штампами і підтримувати здоровий експеримент, якщо його метою є глибоке, ідейно значне прочитання п'єси.

9. На третьому і четвертому курсах потрібно створити курс малих форм і агітбригади як рухливі форми театральної і клубної роботи з показом курсових експериментів на сцені Інституту.

10. Заняття з режисури і акторської майстерності треба проводити з максимальним наближенням їх до практичних умов майбутньої роботи і пов'язувати з суміжними дисциплінами — історією театру і мистецтва, танцем, рухами, гримом, постановною справою тощо.

А. О. КОРОБЕЙНИКОВ,

ст. викладач

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ У СІЛЬСЬКОМУ КЛУБІ

1. Фізична культура — це дійовий засіб комуністичного виховання трудящих, зміцнення їх здоров'я, підготовки до праці і оборони своєї соціалістичної Батьківщини. Комуністична партія і радянський уряд приділяють величезну увагу розвитку фізичної культури і спорту, особливо тепер, у період побудови комунізму. «Фізична культура і спорт міцно ввійдуть в повсякденний побут людей», — говориться в Програмі КПРС. Це значить — фізкультура для кожної сім'ї, для трудящих усіх віків і професій. Одним з основних методів заохочення трудящих до систематичних занять спортом є здавання норм на значок ГПО. Комплекс ГПО і єдина Всесоюзна класифікація становлять основу радянської системи фізичного виховання.

Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про керівництво фізичною культурою і спортом у країні» звертає увагу

новоствореного громадського органу — Спілки спортивних товариств і організацій — на посилення роботи по зміцненню здоров'я трудящих і підготовці їх до високопродуктивної праці і оборони Батьківщини.

2. Фізична культура — складова частина загальної культури. Сільський клуб — центр культури на селі, отож і фізичної культури. В складі ради клубу є сектор, який відповідає за розвиток фізкультури і спорту при клубі. Створення секцій, гуртків фізкультури і спорту, проведення змагань з окремих видів спорту і допомога в їх проведенні, а також допомога раді клубу і комсомольській організації в усій роботі по фізкультури і спорту — такі в основному завдання сільського клубу в галузі фізичної культури.

3. Велике місце в роботі клубу посідає пропаганда фізичної культури і спорту серед трудівників села. Преса, радіо, кіно, наочна агітація, спортивні вечори, показові виступи тощо — все це дійові засоби пропаганди фізкультури і спорту. Отож форми і методи цієї пропаганди дуже різноманітні. Проте застосовувати їх треба залежно від місцевих умов і можливостей. Найяскравішою і найдієвішою формою пропаганди фізкультури і спорту є спортивні змагання з окремих видів спорту. Клуб докладає всіх зусиль, щоб зацікавити ними населення. Для цього він провадить агітаційно-масову роботу. Чималу роль у пропаганді фізичної культури і спорту відіграє також сільська бібліотека.

4. У колгоспі і радгоспі розвитком фізкультури і спорту займається колектив фізкультури, який працює при правлінні колгоспу або при робітничому комітеті радгоспу. На чолі колективу фізкультури стоїть рада колективу. Вона керує роботою бюро колективів фізкультури при бригадах, фермах, відділах тощо і працює в тісному контакті з радою клубу.

За обопільною домовленістю частина секцій і гуртків створює клуб (шахи, шашки, туризм, полювання тощо), а частина — колектив фізкультури.

У створенні останнього велика роль належить раді клубу. Вона складає разом з радою колективу і план його роботи. План ради клубу і план колективу фізкультури — однотипні. Але в першому основну увагу приділяється відпочинкові трудящих, а в другому — оздоровчим заходам і всебічному гармонійному розвитку людини. Це й обумовлює відмінність гуртків і секцій, які працюють при клубі і колективі фізкультури. Рада колективу фізкультури міститься в клубі. Отож він є центром усієї фізкультурної роботи в селі.

5. Молодь села звикла проводити своє дозвілля в клубі. Але ні рада клубу, ні рада колективу фізкультури не зможуть розгорнути ту чи іншу роботу, якщо не матимуть певної матеріальної бази. При клубі повинні бути спортивні майданчики. Такі з них, як волейбольний, баскетбольний, для гри в городки та інші, не потребують великих витрат і їх можна побудувати силами самих спортсменів. При клубі можна обладнати й гімнастичний майданчик, виготовивши для нього, теж своїми силами, перекладини, бруси, коня, кільця, козла, драбину та інше обладнання. Тут дець можна поставити й штангу.

Клуб спільними зусиллями з комітетом фізкультури та комсомолом може організувати будівництво і стадіону з футбольним полем, біговими доріжками та секторами.

В. М. РЕЗНИЦЬКИЙ,
викладач

ЗМАГАЛЬНИЙ МОМЕНТ У ТРЕНУВАННІ ВОЛЕЙБОЛІСТА

1. Волейбол потребує від гравців високої фізичної і морально-вольової підготовки. Технічно-тактичні навички і фізичні якості, набуті в процесі навчання та удосконалення, разом з оздоровчими вправами сприяють досягненню високих спортивних результатів у змаганнях.

2. Змагання — це критерій оцінки підготовки як окремого спортсмена, так і колективу в цілому. У змаганні поєднуються агітаційно-пропагандистська мета з зорово-емоційним моментом і спортивним спрямуванням самого змагання.

3. Тренування без змагального моменту проходить нецікаво, сухо. Проте важливий тут не стільки емоційний момент, скільки цілий комплекс психологічної підготовки спортсмена.

Змагальний момент у тренуванні створює добрі умови для виникнення і зміцнення навички змагання, сприяє психологічній підготовці спортсмена. Навчальні ігри, товариські зустрічі, контрольні ігри наближають спортсмена до тих умов, у яких йому доведеться виступати в головному — в спортивних змаганнях. Однак було б неправильно базуватися тільки на суто змагальному моменті, тобто на самій грі у волейбол.

4. Поняття «тренувальний процес» включає різні види змагання: на краще виконання елементів техніки — індивідуально та зв'язками, на краще виконання тактичного зав-

дання — комбінацій в зв'язках, лініях та індивідуально. Для створення сталих навичок змагання необхідно займатися додатковими видами спорту, беручи участь в різних інших спортивних змаганнях — з легкої атлетики, плавання, акробатичних вправ, в індивідуальних і парних іграх. Крім того, велику увагу треба приділити участі в змаганнях з командних ігор (баскетбол, ручний м'яч тощо).

4. Правильне використання в тренувальному процесі змагального моменту значно підвищує самодисципліну спортсмена, його активність, самостійність у розв'язанні складних завдань під час різних ігрових ситуацій, а, головне, сприяє виробленню у нього сталої навички змагання.

*Р. Б. ГУРЕВИЧ,
ст. викладач*

РАДА БІБЛІОТЕКИ

1. Ради бібліотек — одна з активних форм участі громадськості в бібліотечному будівництві. Вони почали створюватися вже в перші роки Радянської влади. В період культу особи, коли значення громадських організацій трудящих прибувалося, прагнення організувати читачький актив, створити бібліотечні ради не підтримувалося. Переборювання наслідків культу особи, яке Комуністична партія Радянського Союзу послідовно здійснює після XX з'їзду, сприяє виявленню широкої ініціативи всіх верств населення. Останніми роками участь громадськості в культурному, зокрема бібліотечному, будівництві виявляється в різноманітних формах. Після постанови ЦК КПРС 1959 року «Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи в країні» скрізь при бібліотеках почали створюватися ради.

2. Ради бібліотек організують свою роботу, виходячи з вказівок В. І. Леніна про активну участь трудящих у бібліотечному будівництві. Ці громадські органи керівництва бібліотеками є разом з тим і одним з засобів контролю трудящих за їх роботою. Надання функцій колективного керівництва бібліотечним радам не зменшує, а, навпаки, збільшує особисту відповідальність директорів і завідуючих за всю роботу бібліотек.

3. Склад членів рад бібліотек дуже різноманітний: це партійний, радянський і комсомольський актив, вчителі, інженерно-технічні працівники, робітники підприємств, колгоспники.

В радах міських бібліотек працює багато пенсіонерів. Треба, щоб до бібліотечних рад неодмінно входили комсомольці, молодь.

Місцеві партійні, комсомольські та профспілкові органи, районні відділи культури повинні брати активну участь у доборі складу і проведенні виборів до рад. Особливо ретельно слід добирати кандидатури їх голів.

4. Ради беруть участь в усій роботі бібліотек: в комплектуванні книжкових фондів, очищенні їх від застарілої літератури, в організації бібліотечного обслуговування населення, в доведенні книги до кожної сім'ї, пропаганді літератури, зміцненні матеріально-технічної бази бібліотек. В багатьох сільських, районних і міських бібліотеках ради активно допомагали в організації відкритого доступу читачів до книжкових фондів. Вони є ініціаторами багатьох цікавих починань: створення бібліотек на громадських началах, проведення з допомогою активу консультацій з різних питань, організації кабінетів політичної освіти, кімнат передового досвіду в сільському господарстві, краєзнавчих, меморіальних кутків.

5. Бібліотечна рада залучає актив до роботи бібліотеки і організує його діяльність. Ради створюють секції для допомоги окремим ділянкам роботи бібліотек (комплектування і зберігання книжкового фонду, обслуговування читачів, господарська). В багатьох бібліотечних радах виділяють також секції для роботи з окремими групами читачів, для пропаганди літератури з певних галузей знання. Не слід ставити однакові вимоги до всіх бібліотечних рад. Виділяти секції треба виходячи з тих завдань, що стоять перед бібліотекою, з інтересів читачів, їх нахилів до тієї чи іншої роботи.

6. Рада бібліотеки є громадським органом. Вона не підлягає завідуючому бібліотекою, тому останній не може складати план і звіт про її роботу. Рада бібліотеки повинна звітувати на щорічних зборах читачів і населення, а також перед громадським відділом культури, комісією по культурно-освітній роботі сільської, районної або міської Ради депутатів трудящих.

7. Бібліотечним радам треба подавати систематичну методичну допомогу, періодично скликати наради їх голів і членів, проводити семінари, організовувати обмін досвідом роботи. Поліпшенню роботи бібліотечних рад сприяють і громадські огляди їх діяльності.

8. В роботі бібліотечних рад є ще багато недоліків, які треба подолати. Не всі ради вже стали органами колективного керівництва бібліотеками, деякі завідуючі бібліотеками

розв'язують важливі питання без їх участі. Значна частина бібліотечних рад працює ще недостатньо активно. Обласні управління, міські та районні відділи культури не систематично допомагають бібліотечним радам.

Усунення всіх цих недоліків сприятиме підвищенню ролі рад, зростанню їх впливу на роботу бібліотек, поліпшенню бібліотечного обслуговування населення.

*Т. О. СКРИПНИК,
ст. викладач*

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ В РОКИ ВІДБУДОВИ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА (1921—1925 рр.)

1. Запровадження нової економічної політики в країні обумовило дальшу глибшу перебудову господарської діяльності тоді ще молодих радянських промислових підприємств і державних установ.

Державне видавництво України (ДВУ), починаючи з 1921 року, в зв'язку з новими вимогами часу, змінює не тільки свою організаційну структуру, а й характер видань та розповсюдження друкованої продукції в республіці.

Уже на кінець 1923 року виробничий профіль ДВУ цілком визначився. У відповідності з цим профілем була створена і його організаційна структура: шість відділів з чітко розмежованими функціями, обов'язками, тематикою видань.

2. Редакційний відділ ДВУ, як найбільш відповідальний, складався з восьми самостійних секцій, що здійснювали велику підготовчу роботу до видання творів різної тематики.

Найголовнішою роботою редакційного відділу Державного видавництва України, згідно з постановою Наркомосу УРСР, було видання підручників для всіх типів шкіл: соцвишу, профосу, лікнепу, шкіл політграмоти та радпартшкіл. Значне місце в діяльності секції підручників редакційного відділу становила методична література для широких кіл учителів.

3. Секція соціально-економічної літератури у своїй видавничій діяльності головну увагу приділяла підготовці до друку творів В. І. Леніна.

В роки відбудови народного господарства розпочалася напружена робота секції по перекладу на українську мову творів К. Маркса і Ф. Енгельса. Здійснювалися переклади і інших книг соціально-політичної тематики.

Роботою секції, як і всього редакційного відділу, в цьому напрямі керував Агітпроп ЦК КП(б)У за вказівками якого ДВУ провадило роботу по випуску окремих творів В. І. Леніна.

Виробничі плани, а також питання, пов'язані з редагуванням перекладів творів класиків марксизму-ленінізму, секція погоджувала з Інститутом історії партії.

4. Основним завданням секції художньої літератури у відбудовний період була підготовка до друку масових популярних видань художніх творів дореволюційних і сучасних авторів.

Одночасно секція здійснювала добір і редагування фундаментальних творів вітчизняної та зарубіжної класичної літератури.

Велика робота провадилася секцією по залученню до співробітництва авторів молодого радянської української літератури. Секція підтримувала тісні зв'язки з письменницькими організаціями України, Академією наук УРСР, редакціями періодичних видань.

Найбільшою популярністю серед видань секції художньої літератури користувалися серії з красного письменства «Бібліотека селянина» і «Бібліотека художньої літератури», «Театральна народна бібліотека», а також видання окремих творів сучасних письменників України.

5. В 1924 році Центральний Комітет ЛКСМУ при видавництві «Червоний шлях», що потім (у лютому 1925 року) злилося з ДВУ, організував секцію по випуску літератури для юнацтва. Завданням юнсекції було створення книжки українською мовою юнацької та комсомольської тематики для робітничо-селянської молоді України.

Особливу увагу редакційний відділ і секція приділяли випуску масової популярної літератури для селянської молоді.

6. Секція сільськогосподарської літератури як самостійна створена в лютому 1925 року: вона була виділена з секції масової літератури. Тематичні плани цієї секції склалися в тісній творчій співдружності з секцією преси Сільськогосподарського наукового комітету України, що існував при Наркомземі, і погоджувалися з відділом друку Агітпрому ЦК КП(б)У.

В кінці відбудовного періоду були створені такі секції: наукової літератури, літератури з музики, по випуску книг для національних меншостей. Ці секції провадили чималу роботу по випуску книжкової продукції відповідного профілю.

8. В березні 1923 року при редакційному відділі ДВУ був створений редакторат української мови. Тут редагувалися як оригінальні рукописи, так і переклади з інших мов.

Редакторат займався також питаннями термінології, упорядкування правопису, літературного редагування і коректури видань ДВУ. Важливою галуззю його діяльності була робота з перекладачами з метою підвищення їх кваліфікації.

9. В Державному видавництві України був сконцентрований випуск майже всіх періодичних видань, які виходили на Україні. В 1925 році ДВУ здійснювало випуск близько 50 назв журналів, бюлетенів, газет, довідників і інших періодичних видань. Розповсюдженням їх займався окремий апарат — контора періодичних видань, яка мала на периферії до 70 відділів з агентським апаратом понад 300 чоловік.

10. Різноманітна книжкова продукція, що її випускало Державне видавництво України в роки відбудови народного господарства, значною мірою сприяла впровадженню в життя політики Комуністичної партії як у галузі побудови фундаменту соціалістичної економіки, так і на ниві здійснення культурної революції, створення національної за формою і соціалістичної змістом культури українського народу.

*О. І. КОЛОМІЙЧЕНКО,
ст. викладач*

ВКАЗІВКИ В. І. ЛЕНІНА ПРО ЗБИРАННЯ І ВИДАННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ К. МАРКСА ТА Ф. ЕНГЕЛЬСА

1. З ім'ям В. І. Леніна пов'язаний новий етап у пропаганді і творчому розвитку марксизму в Росії. З самого початку своєї революційної діяльності В. І. Ленін вважав теорію великих учителів міжнародного пролетаріату вічно живим, що невинно розвивається, вченням. З великою переконливістю він обстоював марксизм як могутній засіб пізнання і революційного перетворення світу.

2. Творчо розвиваючи марксизм, В. І. Ленін пропагував його не тільки у своїх епохальних творах, але й сам брав безпосередню участь у виданні, перекладанні та редагуванні багатьох праць К. Маркса і Ф. Енгельса. В перекладі і за редакцією В. І. Леніна були видані: «Введение» Ф. Енгельса до праці К. Маркса «Гражданская война во Франции» (1905), «Бакунисты за работой» (1906), «Письма к Кугель-

ману» К. Маркса (1907), «Письма И. Ф. Беккера, И. Дицгена, Ф. Энгельса, К. Маркса к Ф. А. Зорге» (1907). В. І. Ленін передусім редагував переклади тих праць К. Маркса і Ф. Енгельса, в яких висвітлювалися злободенні питання стратегії і тактики революційної боротьби пролетаріату.

3. Розвиваючи революційну теорію у важких умовах підпілля, цензурних утисків і політичних переслідувань, В. І. Ленін добре знав, що настане час і пропаганда марксизму провадитиметься на широкій державній і науковій основах. З перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції такий час настав. Це був новий етап у пропаганді і творчому розвитку марксистської революційної теорії. Комуністична партія на чолі з В. І. Леніном, керуючи будівництвом соціалізму, боролася за те, щоб науковий світогляд пролетаріату — марксизм став ідеологією всього радянського народу.

4. Розв'язуючи найрізноманітніші питання господарського і культурного будівництва, В. І. Ленін особливу увагу приділяв пресі, освіті, а, отож, і видавничій справі, яку він розглядав як складову частину культурної революції в країні. 27 жовтня (9 листопада) 1917 року оголошено ленінський декрет «Про пресу», яким був покладений початок загальнодержавним заходам по зміцненню завоювань диктатури пролетаріату в галузі преси. Ламаючи опір ворогів революції, радянський уряд на чолі з В. І. Леніном вжив ряд заходів по створенню матеріальної бази для пролетарської преси і для радянської видавничої справи. Радянським органам були передані найзначніші видавництва і запаси паперу.

5. Друкування книг у перші післяреволюційні роки було зв'язане з великими труднощами: націоналізовані друкарні саме тоді перебудовували свою роботу, а крім того, вони були завантажені друкуванням газет, листівок, плакатів. Становище ускладнювалося викликаною війною розрухою і нестачею кадрів друкарів. Незважаючи на все це, 29 грудня 1917 року (11 січня 1918 р.), Державне видавництво було створене. До видань, намічених ним до друку, були внесені насамперед твори К. Маркса і Ф. Енгельса. І не тільки Державне видавництво, а й військові та інші видавництва в центрі і на місцях почали випускати марксистську літературу. Так, «Маніфест Комуністичної партії» був виданий понад 25 разів, у тому числі видавництвами Харкова, Одеси і інших міст України. Створене в 1919 році Державне видавництво України почало друкувати в перекладі на українську мову твори основоположників наукового комунізму.

6. З ініціативи В. І. Леніна, щоб забезпечити дійсно наукове масове видання творів К. Маркса і Ф. Енгельса, ЦК РКП(б) в 1921 році прийняв постанову про створення Інституту К. Маркса і Ф. Енгельса. Цей Інститут існував спочатку як відділ у складі Соціалістичної Академії, а через рік став самостійним закладом. В. І. Ленін спрямовував всю діяльність Інституту. У перший же місяць після його заснування Ленін звернувся до директора інституту В. В. Адоратського з листом, у якому дав докладні вказівки щодо збирання рукописів, особливо листів К. Маркса і Ф. Енгельса. Більш від того, В. І. Ленін сам бере безпосередню участь у підготовці до видання збірника листів К. Маркса і Ф. Енгельса (Письма. Теория и политика в переписке К. Маркса и Ф. Энгельса. М., «Московский рабочий», 1922, 328 стр.). В. І. Ленін завжди підкреслював, що ніяка наукова робота в галузі марксизму неможлива без ретельного збирання і вивчення всієї рукописної спадщини К. Маркса і Ф. Енгельса.

8. Виконуючи вказівки В. І. Леніна, Інститут Маркса і Енгельса заходився комплектувати бібліотеки з спеціальним добром книг і інших матеріалів, необхідних для вивчення і публікації творів та документів основоположників наукового комунізму, матеріалів, які характеризують їх діяльність у «Союзи комуністів» та в Першому Інтернаціоналі. Інститут особливо увагу приділив і організації архіву, де б зосереджувалися рукописи найважливіших творів і листів К. Маркса та Ф. Енгельса. З 1923 року розпочалася велика, що тривала понад три роки, робота по фотокопіюванню рукописного фонду, який зберігався в архіві німецьких соціал-демократів.

9. Величезна заслуга В. І. Леніна перед світовим комуністичним і робітничим рухом полягає в тому, що завдяки його турботам і цінним вказівкам зібрано і збережено для нащадків дорогоцінні рукописи К. Маркса і Ф. Енгельса. Після смерті В. І. Леніна Комуністична партія Радянського Союзу, свято виконуючи вказівки свого вождя і вчителя, добилася нових успіхів у збиранні й вивченні безсмертної теоретичної спадщини великих учителів міжнародного пролетаріату. В Інституті марксизму-ленінізму при ЦК КПРС зберігається понад 30 000 документів В. І. Леніна і понад 6000 документів К. Маркса та Ф. Енгельса. Цей величезний рукописний фонд дав змогу розгорнути дійсно наукове і масове видання творів великих корифеїв марксистської науки.

Д. А. КУМОК,
ст. викладач

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗСТАНОВКИ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ, СТВОРЕННЯ КАТАЛОГІВ І КАРТОТЕК В ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕКАХ ХАРКОВА ПРИ ВІДКРИТОМУ ДОСТУПІ

1. Історичні постанови XXII з'їзду КПРС і постанова ЦК КПРС «Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи в країні» вимагають від працівників бібліотек наблизити книжкові фонди до широких верств населення з метою виховної роботи серед нього і, насамперед, серед молоді.

2. Відкритий доступ до книжкових фондів — прогресивна форма обслуговування читача. У читачів дитячих бібліотек він сприяє розвиткові навички самостійно вибирати книгу і вмійо користуватися нею для поповнення своїх знань.

3. Систему розстановки книг у дитячих бібліотеках треба вибирати з урахуванням вікових особливостей читачів, а також каталогів і картотек, створених у бібліотеці при відкритому доступі.

В усіх бібліотеках, де організований бодай частковий відкритий доступ для учнів 3—4 класів, як найпростіша запроваджується тематична розстановка літератури. Але в дитячих бібліотеках в умовах відкритого доступу і систематична розстановка книг не втрачає свого значення. Використовується вона при розстановці літератури для учнів 5—6 та 7—8 класів.

4. Районні дитячі бібліотеки міста Харкова використовують систематичну розстановку літератури тільки для учнів 7—8 класів. Для учнів 5—6 класів вони вважають її недоступною. Для юних читачів тут практикується тематична розстановка.

А тимчасом дитячий філіал Харківської наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка використовує систематичну розстановку літератури і для учнів 5—6 класів. Своєю практикою ця бібліотека довела неправильність і теоретичну необґрунтованість думки районних бібліотек, ніби систематична розстановка недоступна для цієї вікової групи читачів. Самої тільки тематичної розстановки літератури для учнів 5—6 класів недостатньо, бо вона не забезпечує внутрішньої логічної послідовності у доборі книг, приводить до рекомендації випадкових, здебільшого, вузької тематики творів і до інших хиб.

РОЛЬ І. ФРАНКА В РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПРЕСИ

5. Для учнів 7—8 класів дитячі бібліотеки Харкова використовують різні способи систематичної розстановки літератури. Найбільш вдалим з них слід вважати поєднання останньої з тематичним групуванням літератури всередині відділів, наприклад, творів про К. Маркса, Ф. Енгельса і В. І. Леніна, літератури з історії партії, художньої, яка має велику пізнавальну цінність. Це раціональніший спосіб розстановки літератури. Він науково обґрунтований, до того ж гнучкіший, доступніший і більше приваблює не тільки читачів середнього, а й старшого шкільного віку. Тому його слід застосовувати в усіх дитячих бібліотеках.

6. Питання організації каталогів і картотек при відкритому доступі також має велике значення, бо тільки при поєднанні довідково-бібліографічного апарату бібліотеки з найбільш раціональною системою розстановки книг можна найкраще, найповніше розкрити зміст фондів.

7. Систематичний каталог для читачів 5—8 класів необхідний в кожній дитячій бібліотеці. Досвід різних бібліотек у створенні і використанні такого каталога читачами при відкритому доступі доводить недоцільність роздрібнення цього дуже важливого апарату по вікових групах для учнів 5—6 і 7—8 класів. Таке розпорощення каталога приводить до копіювання розстановки літератури на полицях, до недостатнього наповнення відділів каталога, до того ж ще й утруднює роботу з ним бібліотекаря.

Кращим, доступнішим слід вважати єдиний каталог (з зазначенням на картках вікового призначення книги) для учнів 5—8 класів.

Недоцільно в умовах районних бібліотек також роздрібнювати каталог на наукові комплекси з наближенням їх до комплексованих відділів фонду. Це виправдує себе лише у великих наукових та обласних бібліотеках, де є умови для роздільного обслуговування читачів за віковими групами на абонементі і в читальних залах.

8. Наявність різних картотек доповнює систему розстановки при відкритому доступі. Кращим щодо цього можна вважати досвід дитячого філіалу наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка та 6-ї районної дитячої бібліотеки Харкова.

При відкритому доступі необхідно тематику картотек пов'язувати з тематикою літератури на полицях. Кількість картотек повинна бути обмежена. Для них слід добирати актуальні або ті, які не втрачають свого значення на протязі довгого часу теми.

1. Будівництво комунізму в нашій країні з особливою гостротою ставить перед літературою для дітей завдання комуністичного виховання. У здійсненні цього завдання велика роль належить українській класичній літературі, у тому числі творам революціонера-демократа І. Франка.

2. Питання виховання дітей та розвитку літератури для дітей завжди були в центрі уваги видатних українських письменників. Особливо великого значення надавав цим питанням І. Франко. До літератури для дітей він ставив вимогу, здійснюючи виховні завдання, формувати у них прогресивний світогляд, високу мораль, художні смаки, прищеплювати дітям любов до рідної мови і літератури.

3. Великого значення у вихованні підростаючого покоління надавав Іван Франко дитячій пресі. З особливою увагою стежить він за появою кожного нового видання дитячих журналів. Суворо засуджує Франко матеріали журналу М. Клемертовича «Ластівка» та альманаху «Наша хата», виданих у Галичині та на Буковині. Гостро виступає письменник і проти намагань редакції журналу «Зоря» обмежити коло зображуваного в творах для дітей тільки позитивними фактами.

4. Особливу увагу приділяє Франко ілюстрованому журналу «Дзвінок», який видавався для дітей у Львові педагогічним товариством. Кращі художні твори, надруковані в цьому журналі, стали цінним вкладом у літературу для дітей, але в ньому досить часто вміщувалися і низькопробні оповідання, що давали дітям неправильне уявлення про життя.

5. Ів. Франко захоплюється ідеєю перетворити «Дзвінок» на повноцінний високохудожній прогресивний журнал для дітей. Він всіляко заохочує буковинських літераторів писати для юних читачів. З ініціативи Франка до участі і співробітництва в журналі запрошуються письменники Наддніпрянської України — М. Старицький, Л. Українка, М. Коцюбинський та інші.

6. У розвитку літератури для дітей, зокрема преси, велику роль відіграло не тільки гостре критичне слово Ів. Франка, а і його творча практика. Своїми оригінальними творами для дітей, віршами, оповіданнями, знаменитими переробками

для дітей казок і байок різних народів І. Франко вніс не-
оцінений вклад у розвиток української дитячої літератури
і преси.

Є. М. БОРИСОВА,
ст. викладач

ПРОБЛЕМА ОБРАЗУ ПОЗИТИВНОГО ГЕРОЯ-ДИТИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ 30-х РОКІВ

1. Створення образу позитивного героя було однією з цен-
тральних проблем радянської дитячої літератури 30-х років,
в тому числі літератури для дітей на Україні. Проблема ви-
рішувалася в плані створення образів нашого старшого й
молодшого сучасника — героя нашого часу. Поряд з ними
виникає образ історичного героя, зокрема часів громадян-
ської війни.

2. Українська дитяча література 30-х років продовжува-
ла, вирішуючи проблему образу, досягнення літератури по-
переднього періоду (твори Ст. Васильченка, А. Головка,
Г. Епіка, І. Микитенка та ін.).

3. Проблема створення образу позитивного героя в дитя-
чій літературі була невіддільно пов'язана з головним пита-
нням всієї літератури 30-х років — глибшим оволодінням ме-
тодом соціалістичного реалізму. Натуралізм, схематизм та
інші хиби образів багатьох книжок для дітей першої поло-
вини 30-х років були наслідком методологічної й творчої
незрілості молодих письменників (Ів. Ковтун — «Юнбуд»
та ін.). Дуже важливою передумовою створення типових,
яскравих, емоційно забарвлених образів дитячої літератури
було також піднесення художньої майстерності письменників,
глибше урахування специфіки юного читача.

4. На початку 30-х років вірному підходові до вирішення
проблеми позитивного образу перешкождали ще не подолані
вульгаризаторські та формалістичні теорії, що позначалося
на характері трактовки дитячого образу. Це виявлялося в
ігноруванні його вікової специфіки — в передорослованні об-
разів дітей, у проявах «дитячого авангардизму» тощо. Велике
значення в боротьбі з цим мали виступи О. М. Горького та
А. С. Макаренка за питань дитячої літератури та постановка
цих питань на всеукраїнській партійній нараді 1934 року
(промови тт. Постишева, Затонського та ін.).

5. Вірне вирішення проблеми позитивного обра-
зу здійснювалося також у боротьбі з українським буржуаз-
ним націоналізмом, який проявлявся в націоналістичній ро-
мантизації постатів героїв в окремих творах дитячої літера-
тури («Вартовий Чапенко» Б. Антоненка-Давидовича та ін.).

6. Позитивні образи дітей і підлітків українські дитячі
письменники 30-х років знаходили серед широких верств тру-
дящих міста й села. Письменники змальовують пробудження
класової свідомості затурканих куркулем малих наймитів та
дітей найбільш бідних верств селянства (твори М. Романівської,
С. Баска та ін.), участь школярів у суспільно-корисній
праці та оволодінні основами знань (О. Донченко, І. Ковтун,
К. Гордієнко, І. Сенченко, О. Копиленко, М. Трублаїні та ін.),
піонерське життя (поезії В. Бичка). Певна декларативність,
схематизм у змалюванні цих образів — одна з основних хиб
дитячої літератури початку 30-х років.

7. У другій половині 30-х років спостерігається поглиблен-
ня уваги українських письменників до внутрішнього світу
юного героя, намагання показати його в усій складності про-
цесу формування індивідуальності (оповідання Ів. Сенченка,
повісті й романи О. Копиленка, Ю. Шовкопляса, О. Донченка,
К. Гордієнка та ін.). Письменники розкривають роль колек-
тиву в формуванні характеру героя, його моральних якостей.
Події передвоєнних років обумовили появу в дитячій літера-
турі образів юних патріотів і героїчних образів взагалі (Во-
лодя Дорошук — в «Карафуті» О. Донченка, юні герої
«Шхуни «Колумб» — М. Трублаїні, Оля Байдаченко в по-
вісті Л. Юхвіда та ін.). Кращим образам дітей в українській
дитячій літературі притаманні риси національного характеру,
досить яскраво і майстерно змальовані письменниками.

8. Безперечним досягненням української дитячої літерату-
ри 30-х років було також створення позитивного образу ди-
тини-дошкільника («Ясочкина книжка» Н. Забіли, «Я хоч не-
величка» В. Бичка, вірші І. Неходи, Я. Гримайла, оповідання
О. Донченка). Найціннішою рисою цих творів є показ початку
процесу становлення основних рис моралі, характеру радян-
ської людини, її поведінки. Правдивості, глибини розкриття
образів радянських малят сприяв високий художній рівень
згадуваних творів, більшість яких витримала випробування
часом і стала вже радянською класикою.

9. Успішне вирішення проблеми образу позитивного героя
в українській дитячій літературі 30-х років значно посилюва-
ло її вплив у комуністичному вихованні дітей і водночас

сприяло остаточному утвердженню в ній творчого методу соціалістичного реалізму.

В. М. ОСТРОВСЬКА,
ст. викладач

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКИХ РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ- ДЕМОКРАТІВ ЗА УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕЙ ДРУЖБИ НАРОДІВ В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ

1. Українські письменники революціонери-демократи, домагаючись ідейності літератури для дітей, виступали єдиним фронтом проти тодішньої ліберально-буржуазної та націоналістичної літератури.

2. В боротьбі за виховання нової людини Т. Г. Шевченко, І. Я. Франко, М. М. Коцюбинський, П. Я. Мирний, Леся Українка, Павло Грабовський вважали одним з важливіших завдань прищеплення дітям братерських та дружніх почуттів до різних народів. Цьому були підпорядковані пильне спостереження і ретельне дослідження життя та побуту різних народів, зокрема життя дітей (І. Я. Франко «Погляд на дітей у різних народів, особливо у русинів», спогади Лесі Українки про перебування в Єгипті та ін.).

3. Борючись за виховання кращих рис характеру молодої людини, Ів. Франко підкреслював, що розум і чесність повинні бути провідниками кожного народу — тоді і краса доповільно стане його товаришем.

4. Усвідомлюючи потребу прищеплення дітям інтернаціональних почуттів, Т. Г. Шевченко з великою теплотою реалістично зображує на своїх акварелях та інших малюнках життя і побут дітей казахського народу. І. Я. Франко перекладає і творчо опрацьовує зразки фольклору різних народів, в передмовах до яких розкриває красу і силу народного розуму, піклується про вивчення дітьми мов різних народів, щоб вони могли прочитати «... і то, що хорошого понаписано на їх мовах». П. Грабовський своїми палкими віршами закликає молодь до братерського єднання в боротьбі за звільнення від гноблення («Друзям» та ін.). М. Коцюбинський звертається до галицьких друзів з проською підтримати його пропозицію про гостювання під час вакацій дітей-галичан в Наддніпрянській Україні і навпаки, щоб вони могли глибоко ознайомитися з життям і свого і братніх народів.

5. Ці тенденції й традиції, що за них боролися українські письменники — революційні демократи, якнайповніше виявляються і в українській радянській літературі для дітей.

Т. Т. СМОЛЯНОВА,
викладач

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ТЕМА В РОСІЙСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ПОЕЗІЇ 20-х РОКІВ

1. У своїх настановах про завдання дитячої літератури Комуністична партія ще на початку 20-х років як одне з першочергових завдань підкреслювала вимогу створення такої літератури, яка б виховувала радянських дітей в дусі пролетарського інтернаціоналізму.

2. Створення літератури для дітей, яка б сприяла класовому, інтернаціональному і трудовому вихованню, стає партійною настановою для провідних дитячих поетів і прозаїків 20-х років.

3. Одним з перших до цієї теми в дитячій літературі 20-х років звертається В. Маяковський — «Прочти и катая в Париж и Китай» (1927), «Песня — молния» (1929).

4. Молода поетеса А. Барто в ці ж роки починає свою літературну діяльність з видання для дітей збірки творів про міжнародне братерство, дружбу і солідарність трудящих різних країн — «Китайчонок Ван-Ли» (1925), збірка «Братишки» (1927).

5. З метою збагатити відомості юного радянського читача про життя в інших країнах С. Я. Маршак перекладає для дітей англійські народні пісні та казки, пише вірші на інтернаціональну тему. «Дом, который построил Джек» (1924), «Почта» (1927).

6. В цьому ж напрямку працює і К. І. Чуковський. Він перекладає твори англійського фольклору для дітей дошкільного віку (збірка «Котауси и Мауси»).

7. В 20-х роках інтернаціональна тематика досить широко була представлена і в періодичній пресі для дітей (газета «Пионерская правда», журнали «Пионер», «Новый Робинзон», «Еж» та ін.).

8. Свій дальший розвиток і поширення інтернаціональна тема знаходить у літературі наступних років.

К. П. БОГДАН,
ст. викладач

РОБОТА ДИТЯЧОЇ БІБЛІОТЕКИ НА ДОПОМОГУ ТРУДОВОМУ ВИХОВАННЮ ШКОЛЯРІВ

1. У період розгорнутого будівництва комунізму з особливою гостротою постає питання про підготовку всебічно освічених і гармонійно розвинутих людей. Виняткового значення набуває питання трудового виховання підрастаючого покоління. Нова Програма КПРС на чільне місце у виховній роботі висуває комуністичне ставлення до праці всіх громадян нашого суспільства.

Закон про зміцнення зв'язку школи з життям вимагає вже з перших років навчання залучення дітей до активної участі в громадсько корисній праці. Школа, сім'я, бібліотека повинні прищеплювати дітям любов до праці, виховувати в них трудові навички.

2. Дитяча бібліотека, організуючи свою роботу з трудового виховання, повинна керуватися принципами, виробленими радянською педагогікою. Ці принципи полягають у комуністичній цілеспрямованості трудового виховання, в зв'язку освіти і виховання з усім громадським трудовим життям радянських людей. Ці принципи включають також виховання у дітей прагнень до спільної колективної праці і вмінь у її виконанні, всемірний розвиток самодіяльності дітей у процесі праці, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

3. Змістом роботи з школярами молодшого віку (1—4 класи) є психологічне підготування їх до праці, прищеплення перших трудових навичок і вмінь. Дитяча бібліотека здійснює це завдання шляхом рекомендації кращих художніх творів про красу праці радянських людей, їх трудові подвиги, приступних книжок про характер та роль праці в нашому суспільстві. Вона здійснює це завдання також шляхом організації масової роботи на теми: «Що з чого роблять», «Праця нас годує й одягає, будинки буде, гріє», «Любить Батьківщина тих, чия праця для всіх», «Тільки тих, хто любить працю, жовтенятами звуть» та ін. Бібліотека повинна безпосередньо знайомити дітей з працею дорослих (екскурсії на заводи та будівництва, ферми, майстерні), залучати їх до посиленої громадсько корисної роботи.

4. Завданням трудового виховання школярів середнього та старшого віку (5—8 класи) одночасно з дальшим розвит-

ком їх психологічної підготовки до праці є прищеплення трудових навичок та вмінь, творчого ставлення до праці, навичок самостійно виконувати різні види корисної праці та брати посильну участь у промисловому та сільськогосподарському виробництві, в дослідній експериментальній роботі (учнівські виробничі бригади, навчально-дослідні господарства).

5. Застосовуючи різні форми бібліотечно-бібліографічної роботи, дитяча бібліотека повинна знайомити юних читачів з кращими книгами про трудові подвиги радянського народу, про знатних людей і передові методи їх праці, з діяльністю бригад і підприємств комуністичної праці. Бібліотека повинна рекомендувати літературу на допомогу політехнічному навчанню та громадсько корисній праці школярів.

6. Дитяча бібліотека ставить перед собою завдання розвивати у школярів старшого віку технічне мислення та конструкторські здібності, допомагати учням у виявленні їх нахилів, у виборі майбутньої професії. Набутий досвід роботи дитячих бібліотек на допомогу трудовому вихованню школярів заслуговує всебічного вивчення та теоретичного узагальнення.

М. С. ПАВЛЮК,
кандидат історичних наук

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ ВІД ДИКТАТУРИ ДО НАРОДОВЛАДДЯ

1. Боротьба пролетаріату в кінцевому результаті приводить до його державного об'єднання. В процесі історичної творчості робітничий клас створює багато різноманітних класових установ і організацій і навіть політичну партію. В збройному повстанні виникають органи пролетарської держави. Так, на початку першої російської революції більше ніж у 50 містах і великих промислових центрах країни з страйкових комітетів утворилися Ради робітничих депутатів, які здебільшого діяли як органи влади. Коли б революція перемогла, Ради, незважаючи на їх структурну недосконалість, обов'язково взяли б політичну владу у свої руки.

2. Для безпосереднього оперативного військово-технічного керівництва збройним повстанням місцеві комітети РСДРП створювали з досвідчених у військовій справі кадрів військово-революційні групи, які допомагали Радам і в потрібний

момент захищали їх від нападу реакційних сил. Це були органи воєнної диктатури пролетаріату, і діяли вони з допомогою збройної сили, диктуючи волю революційної більшості контрреволюційній меншості буржуазно-поміщицьких експлуататорських класів. Органи диктатури пролетаріату не були обмежені якимись юридичними чи законодавчими нормами, бо в процесі повстання лише зароджувалися державність і право нового соціалістичного ладу.

3. Перемогти панівні класи, зламати їх державну машину пролетаріат міг тільки з допомогою військової сили. В боротьбі були створені Військово-революційні комітети, які в центрі і на місцях здійснили збройне повстання і передали владу до рук Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Діючи надзвичайними методами, Військово-революційні комітети ламали стару машину експлуатації, розчищали шлях Радам, створювали державний апарат соціалістичного суспільства.

Але щойно утворена держава пролетаріату зустрілася з надзвичайними труднощами. Пролетаріат не мав досвіду в державному будівництві, а буржуазія і поміщики не хотіли складати зброї. В боротьбі проти революції на їх боці були величезні матеріальні переваги, досвід державний, воєнний, культурний тощо. Чинівницький апарат, значна частина буржуазної інтелігенції бойкотували нові радянські установи, займалися шкідництвом, організовували збройні сили проти Радянської влади. Отож у ці перші дні революції пролетаріатові довелося обрушити проти сил контрреволюції силу зброї. Це був час відкритої диктатури переважної більшості трудящих над меншістю експлуататорів. Цю диктатуру В. І. Ленін назвав червоногвардійською атакою на капітал.

4. Створенням радянського державного апарату, очищенням радянських установ від правих есерів і меншовиків та прийняттям на V з'їзді Рад 3 липня 1918 року Конституції РРФСР, яка закріпила завоювання революції і новий державний лад, розпочався новий етап розвитку пролетарської диктатури — перехід до створення особливої форми воєнно-політичного союзу робітничого класу з середнім селянством. Соціальна основа молодої соціалістичної держави розширилася, але влада пролетаріату залишалася необмеженою.

5. Союз з середнім селянством народжувався у вогні громадянської війни. Розвивалася диктатура військово-пролетарська з фізичним знищенням буржуазних елементів, які не склали зброї, Військово-революційні комітети стали єдиними повноправними органами влади. Їх економічною осно-

вою була система воєнного комунізму, яка об'єднала робітників і основні маси селянства в їх прагненні зміцнити завоювання революції.

6. З перемогою над контрреволюцією і воєнною інтервенцією капіталістичних держав соціалістична демократія розвивалася на новій основі. В боротьбі за відбудову народного господарства і створення економічної бази соціалізму складалася особлива форма виробничого союзу робітничого класу з основними масами селянства, в якому керівна роль належала робітничому класові. На цьому етапі виникла багатонаціональна соціалістична держава — Союз Радянських Соціалістичних Республік. Перебудова економіки країни на соціалістичній основі, ліквідація на її базі капіталістичних елементів викликали необхідність обмеження деяких категорій населення у виборчих і інших правах.

7. Керовані Комуністичною партією робітничий клас і трудове селянство подолали з допомогою диктатури пролетаріату контрреволюційні сили всередині країни і побудували соціалізм. Сільське господарство було усупільнене, знищене куркульство, як клас, витіснені капіталістичні елементи з виробництва і товарообігу, ліквідовані антагоністичні класи. Ця перемога була закріплена новою Конституцією, прийнятою VIII надзвичайним з'їздом Рад 5 грудня 1936 року. Незважаючи на шкідливий вплив культу Сталіна, партія і народ домоглися остаточного утвердження нового суспільного ладу.

8. Побудований у нашій країні соціалістичний лад зазнав суворих випробовань у період Вітчизняної війни і довів свою перевагу над капіталізмом в усіх галузях суспільного життя. В післявоєнні роки країна за короткий час перевищила довоєнний рівень промислового і сільськогосподарського виробництва і створила всі умови для переходу від соціалізму до комунізму.

9. Основні напрямки руху до комунізму народам нашої несеяжної країни вказали мудрі постанови XX і XXII з'їздів КПРС. Партія викрила шкідливі наслідки культу Сталіна і відновила ленінські норми партійного життя. В практиці юриспруденції і в державному будівництві зміцнена законність. Листопадовий Пленум ЦК КПРС націлив партію і народ на боротьбу із зловживаннями і створив органи партійно-державного контролю. Це розширює участь широких народних мас у державному будівництві і ще посилить охорону суспільного порядку, здійснювану засобами самого суспільства на громадських началах.

10. В перехідну епоху від соціалізму до комунізму диктатура пролетаріату поступово переростатиме в загальне народовладдя, але протягом усього періоду будівництва комунізму ще переважатиме влада робітничого класу як передової, організуючої сили соціалістичного суспільства.

О. О. МІРОШНИК,
ст. викладач

ПРОПАГАНДА МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (1926—1927 рр.)

1. Комуністичне виховання трудящих нашої країни завжди було і залишається найважливішою частиною ідеологічної роботи Комуністичної партії. В період розгорнутого будівництва комунізму воно стало одним з головних практичних завдань. Його роль у формуванні людини комуністичного суспільства величезна. Здійснюється воно на основі ідейно-теоретичної спадщини геніальних основоположників марксизму-ленінізму, збагачуваної досвідом комуністичного будівництва. Пропаганда марксизму-ленінізму — одне з головних завдань культурно-освітніх закладів.

2. Планово і систематично вивчалася марксистсько-ленінська теорія в суспільно-політичних гуртках та в недільних робітничих університетах. В них слухачі докладно знайомилися з життям і революційною діяльністю Маркса, Енгельса, Леніна, з зародженням пролетаріату в Росії та історією РСДРП, найважливішими подіями внутрішнього і міжнародного становища.

3. Наймасовішими засобами пропаганди марксизму-ленінізму серед трудящих були вечори пам'яті В. І. Леніна. На них читалися доповіді, учасники революції та громадянської війни розповідали про свої зустрічі з В. І. Леніним, демонструвалися кінофільми, влаштовувалися вистави, організовувалися виставки книжок та досягнень, випускалися спеціальні номери стінних газет. В доповідях на теми «Ленін — організатор більшовицької партії», «Ленін і Ради», «Як ми працювали без Леніна» та інших розкривався ленінський етап у розвитку марксизму-ленінізму, роль Леніна у створенні більшовицької партії і Радянської держави, підсумовувалося, як наша країна під керівництвом Комуністичної партії йшла вказаним Леніним шляхом до соціалізму. Все це гуртувало

радянських людей навколо ленінської партії, мобілізувало їх на побудову соціалізму в нашій країні. Для ширшого охоплення і кращого обслуговування трудящих вечори проводилися диференційовано для різних груп населення — робітників, селян, жінок, молоді. Прикладом такого обслуговування трудящих у ленінські дні був центральний клуб робітників хімічної промисловості — клуб ім. Н. К. Крупської.

4. В лекціях на теми «Партія і робітничий клас», «Двадцять п'ять років більшовизму», «Роль ВКП(б) і профспілок у зміцненні диктатури пролетаріату» та інших розповідалося про керівну роль Комуністичної партії в соціалістичному будівництві, про необхідність її єдності і боротьби проти троцькістсько-зінов'євської і бухарінсько-риковської опозицій.

Пропагуючи марксистсько-ленінське положення «народ — творець історії» і провідну роль робітничого класу, культурно-освітні заклади прагнули розвивати творчу активність трудящих мас в робількорівських, літературних та рецензентських гуртках. Робітничий клас правильно розумів свою місію і брав активну участь не тільки в господарському, а й у культурному будівництві. В робількорівських гуртках на квітень 1928 року налічувалося 150 тис. чоловік («Комуніст», 1928, 22 квітня). Понад три тисячі кращих виробників влилося до лав радянських письменників (ЦДАЖР УРСР, ф. 2605, опр. 5, спр. 1523, арк. 246).

Партія всемірно зміцнювала союз робітників і селян, середняка і бідняка. В культурно-освітніх закладах роз'яснювалося значення союзу робітничого класу й селянства і керівної ролі в цьому союзі робітничого класу. Робітничі колективи і агітбригади допомагали селянам створювати нові культурно-освітні заклади, влаштовували лекції, бесіди, концерти, організовували різні гуртки, сільськогосподарські курси, ремонтували сільськогосподарську техніку. Селяни-бідняки і середняки залучалися до роботи в правліннях, гуртках культурно-освітніх закладів, одержували допомогу для підвищення продуктивності господарства, кращого обробітку землі, зерном для посіву. Все це сприяло політичному і культурному зростанню бідняцько-середняцьких мас, усвідомленню ними провідної ролі робітничого класу і зміцненню союзу робітників та селян, бідноти з середняком.

6. Виступи українських буржуазних націоналістів і загроза нової інтервенції посилили необхідність виховання трудящих в дусі радянського патріотизму і дружби народів СРСР, в дусі пролетарського інтернаціоналізму. В лекціях на теми «Ленін і національне питання», «Про національну політику

партії», «Національна політика і культурне будівництво на Україні» та інших роз'яснювалися суть ленінської національної політики, значення дружби народів СРСР, висвітлювалися досягнення в економіці і культурі, викривалися ухили в національній політиці. Українські письменники П. Тичина, П. Панч, В. Сосюра, О. Вишня, І. Микитенко та інші виступали з читанням своїх творів у культурно-освітніх закладах Донбасу і Криворіжжя, а також в інших великих промислових центрах. Влаштовувалися вистави п'єс українських письменників, проводилися диспути і читацькі конференції. Поряд з цим культурно-освітні заклади на вечорах, присвячених творчості російських письменників, ювілеях, читацьких конференціях пропагували кращі зразки культури російського народу. Підкреслювалося, що непорушна дружба народів СРСР є непохитною основою його перемоги і запорукою успішної побудови соціалізму.

7. Вихованню у радянських людей пролетарського інтернаціоналізму сприяло також висвітлення в культурно-освітніх закладах революційної боротьби, життя і побуту трудящих капіталістичних та колоніальних країн, особливо Китаю й Англії. В доповідях, лекціях та бесідах на теми: «Китай пробуджується», «Становище в Китаї», «Політика Англії на Сході», «Про китайську революцію» висвітлювалися розвиток китайської революції, загарбницька політика імперіалістів, їх втручання у внутрішні справи Китаю і підкреслювалася ленінська ідея про необхідність допомогти відсталим і пригнобленим народам Сходу перейти до соціалізму «Інакше, — вчив Ленін, — соціалізм у Європі буде німеччиною» (Твори, т. 23, стор. 55). Всебічно і яскраво висвітлювався загальний страйк англійських гірників. На мітингах, у лекціях та в бесідах на теми «Робітничий рух в Англії», «Загальний страйк в Англії», «Значення страйку англійських гірників і наша допомога їм», на вечорах запитань і відповідей, у виступах живих газет тощо розповідалося, як проходить страйк і підкреслювалася необхідність допомоги страйкуючим гірникам. Трудящі України, як і всього Радянського Союзу, гнівно засудили капіталістичне рабство і подали матеріальну допомогу англійським гірникам. На 23 вересня 1926 року на Україні було зібрано в фонд допомоги їм 763 тис. карбованців.

Велике значення у вихованні пролетарського інтернаціоналізму мали зустрічі трудящих нашої країни з іноземними робітниками на вечорах міжнародного робітничого руху, на мітингах, на яких іноземні робітники одностайно заявляли, що вони всіма силами будуть захищати соціалістичну вітчиз-

ну від посягань імперіалістів. Делегат—негр з острова Куби—заявив: «Південноамериканський пролетаріат готовий захищати СРСР у випадку інтервенції. Наша допомога буде рішучою. Ми почнемо з громадянської війни в усіх наших країнах».

Все це виховувало у радянських людей ненависть до експлуатації людини людиною, до національного гніту і расової дискримінації, гордість за свою соціалістичну Батьківщину.

Радянський народ з глибокою симпатією і повагою ставився до народів, які борються за свою свободу і незалежність. Про ці почуття М. С. Хрущов на сніданку, влаштованому на честь президента Гани Кваме Нкрума, сказав, що вони — результат виховання радянських людей в дусі інтернаціоналізму і дружби з усіма народами («Правда» за 12 липня 1961 р.).

Ф. О. ЄЩЕНКО,

доцент, кандидат історичних наук

РЕПРЕСИВНІ ЗАХОДИ ЦАРИЗМУ ПРОТИ РЕВОЛЮЦІЙНОГО РУХУ 70-х РОКІВ ХІХ ст.

1. Соціально-економічний розвиток пореформенної Росії створював ту загальну основу, на якій виник революційний рух 70-х років ХІХ ст. Вона обумовлювала і характер та рушійні сили революції. Після реформи 1861 року селянський рух не припинявся. Особливо посилюється він наприкінці 70-х років. Так, у 1879 році селянський рух охопив 29, у 1880 — 34 губернії. Одночасно зростала і класова боротьба пролетаріату. У 1878 році, наприклад, зареєстровано 53 страйки, а в 1879 році відбулося 60 виступів робітників. Робітничий рух 70-х років зробив значний крок уперед, порівнюючи з попереднім десятиріччям, і характеризувався більшою свідомістю і організованістю. Демократичні ж тенденції в суспільному русі представляли головним чином революційні народники, що відстоювали інтереси селянства.

2. Широкий розвиток революційного руху, особливо проникнення «зловредних вчень у середовище найменш розвинутих класів суспільства» змусили царський уряд, крім посилення репресивних поліцейських заходів, зайнятися вивченням причин, що сприяли успіхові пропагандистів, з тим, щоб виробити більш вдумливий і ефективний план боротьби з цим

«злом». Зокрема, поряд із звичайним жандармським наглядом, запроваджується додатковий таємний нагляд за місцевостями, де проживало робітниче населення. Наприкінці 70-х років цим наглядом була охоплена вся Росія, включаючи Прибалтику, Польщу і Кавказ.

У 1871—1872 рр. у Міністерстві внутрішніх справ і III відділенні обговорювалося питання про створення поліцейської організації, так званого «підкувального товариства» для робітників з метою відвернути увагу робітничого класу від революційного руху і підкорити робітників впливові капіталістів і царської влади. Однак, це «товариство» так і не було організоване, бо III відділення побоювалося, що до нього можуть проникнути особи «з тих демагогів, послідовників учень Флеровського, Шапова, Лассаля та інших, які розплодилися у нас останнім часом».

3. Аналізуючи матеріали про зростання в країні революційного руху в 70-х роках, III відділення відзначало, що «злочинна пропаганда» найдужче поширена в таких центрах, як Петербург, Москва, Одеса, Харків, Саратов та інших містах. Серед осіб, притягнутих до дізнання в цій справі в 1873—1877 роках, вихованці вищих навчальних закладів становили 31,5%, з середньою та нижчою освітою — 20,5% і, нарешті, група письменних селян та міщан (до неї головним чином належали робітники) — 18%. Взагалі ж за час з 1873 по 1879 рік у справі соціально-революційної партії притягнуто до дізнання 2564 чоловіка, в тому числі робітників 238 (ЦДІАМ, ф. III відділення, 3 експ., опр. 1, спр. 741, арк. 30). Найбільшу кількість робітників, які брали участь у революційному рухові, дали Петербург і Одеса. На ці міста припало дві третини осіб цієї категорії.

4. Справи більшості учасників революційного руху, притягнутих до дізнання в 1873—1877 роках, розглядалися в судовому засіданні Сенату, в основному в 1877 році. Так, справа учасників демонстрації на Казанській площі в Петербурзі розглядалась 18—25 січня, процес «50-ти» (серед цих революціонерів робітники становили 25%) відбувся з 21 лютого по 14 березня; з 22 по 27 травня розглядалась справа Південноросійського союзу робітників; 13 жовтня розпочався процес «193-х» (про «злочинну пропаганду» в різних місцевостях імперії), який тривав до 23 лютого 1878 року. Більшість підсудних, притягнутих до цього процесу, знаходилася в попередньому тюремному ув'язненні по 3—4 роки, причому за цей час 50 чоловік померло, покінчило самогубством або збожеволіло.

Багаторічна каторга і тюремне ув'язнення — такий був вирок царського суду для учасників революційного руху.

5. Переслідування революціонерів, сваволя поліції і царської адміністрації, жорстокі судові вирoki примусили революціонерів вдатися до самозахисту, зокрема, до терористичних актів. Слід, однак, зазначити, що спочатку терористичні акти, здійснювані в 70-х роках, були засобом помсти або захисту з боку революціонерів і спрямовувалися проти шпигунів або найжорстокіших представників царської адміністрації. До таких терористичних актів належить замах на провокатора Гориновича, шпигуна Тавлієва в Одесі в 1876 році, вбивство шпигунів Фіногена в Петербурзі і Ніконова в Ростові в 1877 році, замах В. Засуліч на петербурзького градоначальника Трепова та інші. До певної міри актом помсти і захисту було і вбивство шефа жандармів Мезенцева, вчинене 4 серпня 1878 року Кравчинським. Проте незабаром терор набуває іншого значення. Народовольці, як відомо, оголосили індивідуальний терор основним методом боротьби з царизмом, ігноруючи інші революційні засоби, зокрема залучення широких народних мас до насильственої революції.

6. Протягом 1878—1879 років царський уряд, наляканий активністю революціонерів, різко посилює репресії проти всіляких проявів революційного руху і намагається придушити його, передусім, засобами білого терору. Так, 9 серпня 1878 року, тобто одразу ж після вбивства Мезенцева, був виданий царський указ про підпорядкування справ про державні злочини і злочини, вчинені проти урядових осіб, військовим судам. 15 березня 1879 року за «височайшим велінням» була скликана особлива рада міністрів (юстиції, військового, фінансів, внутрішніх справ, керівників III відділення та інших), яка схвалила ряд заходів, спрямованих проти діяльності соціально-революційної партії в Петербурзі, Москві, Харкові, Києві, Одесі і Ялті (ЦДІАЛ, ф. 1284, опр. 70, спр. 291, арк. 10).

Одразу ж після замаху народника Соловйова на Олександра II царський уряд вживає нових заходів посилення білого терору. Так, наприклад, 5 квітня 1879 року, крім постійних генерал-губернаторів (у Києві, Москві і Варшаві), були створені управління тимчасових генерал-губернаторів у Петербурзі, Одесі і Харкові з наданням їм дуже широких прав і повноважень. Тимчасовий генерал-губернатор мав право заарештовувати всіх осіб, які виступали проти царського уряду, віддавати їх до суду, засилати до Сибіру тощо, а також за-

тверджувати вирокі військових судів у справах революціонерів.

7. Значно збільшені були штати поліції і корпусу жандармів (Харківська і Одеська губернії); з метою придушення революційних виступів використовувалися й військові частини, які також були підпорядковані тимчасовим генерал-губернаторам. Як відомо із звіту одеського градоначальника за 1879 рік, того року місцева поліція була посилена за рахунок прикомандирування 200 солдатів, 16 стражників, 76 служителів. Збільшуючи асигнування на утримання бюрократично-насильницького апарату, царизм зовсім не турбувався про розвиток народної освіти. Так, в Одеській міській бібліотеці в 1879 році було тільки 42 482 книги, вартість яких становила 43 687 крб. (ЦГІАЛ, ф. 1284, опр. 70, спр. 291, арк. 10).

8. Про розвиток білого терору наприкінці 70-х—на початку 80-х років яскраво свідчать страти, що відбулися в Одесі. Так, 2 серпня 1878 року розстріляний І. М. Ковальський, 10 серпня 1879 року скарані Д. А. Лизогуб, С. Ф. Чубаров та О. Я. Давиденко, 7 грудня того ж 1879 року загинули на шибениці В. О. Малинка, Л. О. Майданський і І. В. Дробязгін, а 22 березня 1882 року страчені С. М. Халтурін і М. О. Желваков.

Справи народовольців, звинувачуваних в організації замахів і у вбивстві Олександра II, розглядалися в судових засіданнях Петербурзького військового окружного суду. 14 листопада 1880 року по процесу «16 терористів» страчені О. О. Квятковський і А. К. Пресняков, 3 квітня 1881 року — Софія Перовська, Андрій Желябов та інші учасники царевбивства. У 1882 році по процесу «20-ти» засуджені на довічну каторгу М. О. Морозов, М. Ф. Фроленко, а в 1884 році («процес 14-ти») — В. М. Фігнер, М. Ю. Ашенбренер та інші.

* * *

Незважаючи на те, що друга революційна ситуація 1879—1880 років не вилілася в революцію, вона становила важливий етап в історії російського визвольного руху. В доповіді про революцію 1905 року В. І. Ленін говорив про народовольців: «Вони проявили величезну самопожертву і своїм героїчним терористичним методом боротьби викликали подив усього світу. Без сумніву, ці жертви полягли не даремно, без сумніву, вони сприяли — прямо чи посередньо — дальшому революційному вихованню російського народу. Але своєї безпосередньої мети, пробудження народної революції, вони

не досягли і не могли досягти. Це вдалося тільки революційній боротьбі пролетаріату» (В. І. Ленін, т. 23, стор. 223).

Після другої революційної ситуації суспільний розвиток Росії відбувався надзвичайно прискореними темпами і мав прогресивний характер. На зміну демократично-різничинному етапові революційного руху прийшов період пролетарського визвольного руху. Створена великим Леніним марксистська партія очолила російський пролетаріат, виховала і організувала його як керівну революційну силу, що повела народи Росії на повалення царизму і здійснення Великої Жовтневої соціалістичної революції у 1917 році.

Н. С. РАШБА,
кандидат історичних наук

ПЛАНИ БОРТЬБИ ПОЛЬЩІ ПРОТИ ТУРЕЦЬКО-ТАТАРСЬКИХ АГРЕСОРІВ НАПЕРЕДОДНІ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1648 — 1654 рр.

1. У другій чверті XVII ст. в Польщі продовжувалося зростання латифундій. Магнати все більше обмежували королівську владу, Польща не могла здійснити історичні завдання, що стояли перед нею, зокрема подолати турецько-татарських агресорів на Україні. Лише Владислав IV і його прибічники зробили спробу покінчити з такою політикою.

2. Напередодні визвольної війни 1648—1654 рр. Україна була позбавлена будь-яких умов для господарського розвитку не лише через панування польських феодалів, але й в наслідок татарських нападів. Саме в цей час розвіялися надії на те, що в межах Речі Посполитої можна буде врятувати Україну від розорення її татарами.

3. Тоді як донські козаки з 1618 р. одержували допомогу від царського уряду, польський уряд весь час намагався знищити запорізьке козацтво — єдину силу, яка стояла на перешкоді татарським нападам. Лише в 1621 р. Сігізмунд III закликав козаків на допомогу, завдяки чому дано було відсіч турецькій навалі. Згодом відновилися репресії проти козацтва і дружба польських феодалів з Туреччиною. Ця дружба зберігалася за рахунок розорення України, сплати данини татарам.

Польська буржуазна історіографія виправдувала таку політику, засуджуючи протилежні тенденції. Навіть у історіографії народної Польщі намагання Владислава IV розпочати

війну проти турецько-татарських агресорів оцінені як «нереальні». Ця його політика досі не знайшла достатнього висвітлення в марксистській історіографії.

4. Що ж було причиною відходу Владислава IV від «традиційної» польсько-турецької дружби до союзу з козаками і Росією, метою якого було покінчити з турецьким пануванням у Європі? Велике значення тут мав особистий досвід короля. Він свідчив про безглуздість спроб загарбати Росію і про помилковість ігнорування козацтва, яке на очах короля довело під Хотиним свої бойові якості.

5. Зовнішньополітичні плани Владислава були обумовлені, головним чином, мрією звеличення свого панування і династії. Але скерував він їх не на загарбання Росії, як його батько Сігізмунд. Навіть після перемоги у Смоленській війні він відмовився від московського престолу, пішов на деякі територіальні поступки Російській державі. Все це було потрібне, щоб укласти союз з Росією проти Туреччини. Саме в боротьбі з нею та з Кримом Владислав сподівався досягти своєї честолюбної мети, бо міг розраховувати на козацтво, яке знову проявило себе у 1637 р., коли запорожці допомогли донцям оволодіти Азовом. Династичні прагнення Владислав планував у тому напрямі, в якому сподівався на підтримку українського народу.

6. Щоб повести за собою козацтво, довести йому свою щирість, Владислав зрікся фанатично-езуїтської політики свого батька, намагався схилити на свій бік козацьку старшину. Для цього він затвердив православну ієрархію, демонстрував свою віротерлимість. Це викликало гнів римського папи і призвело до розриву короля з ним у 1642—1645 роках.

7. Планам Владислава сприяла міжнародна обстановка. Ще продовжувалася ірансько-турецька, а в 1645 р. вже розпочалася венеціансько-турецька війна. Венеціанський уряд надіслав до Варшави посла, обіцяв гроші, якщо Польща розпочне війну проти Туреччини. Франція обіцяла воєнну допомогу проти неї, сподіваючись втягнути у турецьку війну свого головного ворога Габсбургів. Найголовнішу увагу приділяв Владислав переговорам з Росією. Вже в 1635 р. польський посол запропонував цареві спільні дії проти татар. Російський уряд відкладав переговори до того часу, коли татари порушать мир, але все ж таки попередив поляків у 1639 р. про те, що проти них готується напад.

У 1640 і 1645 роках послы Владислава пропонували цареві вже союз проти Туреччини. Прибувши до Варшави у

1646 р., російські послы запропонували походи польського і російського війська проти татар. Але Владислав не згоджувався на наступальну війну, бо не мав згоди сейму. Отже і посол Кисіль, якого він надіслав до Москви у 1647 р., також не мав повноважень вести переговори про наступ на Крим. Був укладений лише оборонний договір, за яким обидві держави зобов'язувалися не укладати з ханом окремих угод, не пропускати татар через свої землі і разом діяти проти них. На перешкоді планам короля стали магнати, які вважали набір королем війська проти турків і татар небезпечним для їх самовладдя.

8. Владислав з 1641 р. звертався у «пропозиціях» до шляхетських сеймиків з закликами розпочати боротьбу проти татар. У січні 1644 р., вперше за багато років, польське військо розгромило татар на Україні. Але Владислав у боротьбі з ними розраховував передусім не на наймане військо, а на козаків, які захищали рідну землю. В 1646 р. він надіслав до них посла, закликав служити. Козацькі представники, серед них і Б. Хмельницький, у квітні таємно відідали Варшаву. Король пообіцяв втринчі збільшити козацький реєстр, дав гроші для побудування човнів. Козаки згодились зібрати 50-тисячне військо проти татар. Король наказав також наймати німців і навіть шведів, яких багато вешталось в ці останні роки Тридцятилітньої війни. Військо короля збиралося у Львові, щоб у серпні 1646 р. разом з росіянами розпочати похід проти татар і турецьких фортець.

9. Плани, здійснення яких, на думку короля, забезпечило б перемогу над татарами і турками, зірвані були магнатами. Сейм ухвалив розпустити військо. Владислав не підкорився, але жовніри тікали, побоюючись репресій. Король все ж не втрачав надії зірвати ганебний, підтримуваний панами з Туреччиною мир, дипломатичними заходами примусити її розпочати війну. В листі до султана він обвинувачував його в порушенні миру, бо той не виконав обіцянки переселити татар з польського кордону до Криму. В цей час турецькі феодали прагнули за всяку ціну зберегти мир, а це збіглося з бажаннями польських магнатів. Останні примусили короля надіслати посла до Стамбулу, де він був якнайкраще прийнятій.

10. Сучасники розповідають, що король зненавидів панів і вирішив спиратися лише на козаків. Хмельницькому, який прибув до Варшави в травні 1647 р., він дозволив збирати військо і будувати човни для походів на татар і турків. Той запевнив, що все зробить для виконання королівських пла-

нів. На Україну в серпні 1647 р. поїхав канцлер Осолінський. Щоб перехопити ініціативу, найперші магнати — Вишневецький і Конецьпольський восени 1647 р. розпочали авантуристичні походи до Перекопу і Очакова. Осолінського магнати обвинувачили у зраді, козаків жорстоко утискали. Частина української старшини на чолі з Хмельницьким змушена була сили, зібрані проти турків і татар, повернути насамперед проти польських магнатів, розпочати боротьбу, яка завершилася возз'єднанням України з Росією. Ослаблення Польщі турецькі феодали використали для загарбання у 1672 р. Поділля. Лише після цього польські пани змушені були у союзі з Росією розпочати боротьбу з турками і татарами, яка привела нарешті до визволення Причорномор'я, а згодом і Балканського півострова.

С. Н. ТРУШЕВСЬКИЙ,
ст. викладач

ДИСКУСІЯ З ПИТАНЬ САТИРИ В РАДЯНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ КРИТИЦІ 20-х РОКІВ

1. Двадцять роки, особливо друга їх половина, — одна з найбільш яскравих сторінок історії радянської сатири. Саме тоді склалися її основні відмінні риси як сатири нового типу. Великий вклад у справу розвитку сатиричних жанрів у радянській літературі внесли такі видатні майстри слова як В. Маяковський та Д. Бедний. Разом з тим в ці роки визначилася майстерність та ідейно-художня своєрідність таких письменників-сатириків як Лебедев-Кумач, К. Ардов, Л. Ленч та ін.

2. Незважаючи на те, що сатирі в радянській літературі 20-х років належить велике і почесне місце, в критиці цього періоду не припиняються гострі суперечки про її характер, місце і завдання в умовах побудови соціалістичного суспільства. І в наші дні відгомін цих суперечок можна почути у статтях та виступах критиків і літературознавців, у дискусіях з питань теорії та практики радянської сатири.

3. Вже на зорі зародження радянської літератури право на життя в ній сатиричних жанрів було доведене не тільки художньою практикою пролетарських сатиричних журналів та вікон сатири РОСТА, але і вперше одержало своє теоретичне обґрунтування. В 1920 році, коли ще не відгрімилі бої громадянської війни, нарком освіти першої в світі держави

робітників і селян звертається до радянської літератури і театру з закликом «Будем смеяться!» А. В. Луначарський у здатності сміятись вбачає ознаку сили нашого суспільства. Разом з тим він переконливо доводить, що «смех не только признак силы, но сам — сила», а тому «мы не выпуская меча из одной руки, в другую можем взять тонкое оружие — смех»¹.

4. В 1923 році на сторінках двотижневого органу відділу друку ЦК РКП(б) «Красная печать» була опублікована стаття Я. Шафіра, яка поклала початок тим суперечкам про сатиру, які тривають ще й сьогодні. Відповідаючи на питання, поставлене уже в назві статті («Почему мы не умеем смеяться?»), віддаючи належне великій суспільній ролі сміху, автор її разом з тим приходить до песимістичного висновку, за яким ми ще не вміємо сміятись. Не зважаючи на помилковість деяких положень статті, висновок автора про необхідність сатири, як важливого засобу боротьби з суспільним злом, не може викликати заперечень і цілком відповідає тим вимогам, які ставило життя перед літературою в умовах відбудови і реконструкції народного господарства².

5. Зовсім протилежну думку про сатиру і її місце в радянському суспільстві висловив М. Кринецький в статті «О красном смехе (к дискуссии о фельетоне)». Автор намагається довести, що перспективи розвитку сатири в умовах радянської дійсності абсолютно безнадійні. Більш того, Кринецький вважає, що сатира зовсім не потрібна нам, бо її, мовляв, з успіхом може і повинна замінити газета, за сигналами якої і будуть оперативно вживатись адміністративні заходи проти порушників законності та загальноприйнятих норм моралі³.

6. До цього періоду належать і перші виступи В. Маяковського з питань про долю радянської сатири «Общее впечатление: количество и отчасти уровень сатиры сильно повысились»⁴ — ось висновок, до якого приходить поет в наслідок аналізу стану справ у сатиричній періодиці початку 20-х років.

Позиція Маяковського в питанні про місце і значення сатири в житті цілком очевидна. Він вважає її необхідною і невід'ємною частиною радянської літератури, високо цінує

¹ А. В. Луначарский. Будем смеяться! — «Вестник театра», 1920, № 58, стр. 8.

² Див. «Красная печать», 1923, № 17, стор. 9—10.

³ Див. «Красная печать», 1923, № 20, стор. 9—10.

⁴ В. Маяковский. Собр. соч. в 13 томах. М., Госиздат, 1955—1961, т. XII, стр. 30.

УКРАЇНСЬКИЙ РАДЯНСЬКИЙ НАРИС 20-х РОКІВ ПРО ЖИТТЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. Миролобна зовнішня політика Комуністичної партії і Радянського уряду стала надійною запорукою зміцнення і розвитку науково-технічних і культурних зв'язків із зарубіжними країнами. Розширення контактів з багатьма країнами Заходу, глибока зацікавленість радянських людей науково-технічними, економічними і культурними досягненнями за рубежом — все це в значній мірі сприяло зародженню і розвитку жанру нарису на зарубіжну тематику в українській літературі 20-х років.

2. Український радянський нарис про життя зарубіжних країн почав складатися ще в першій половині 20-х років.

Помітним досягненням в цьому жанрі був вихід у світ окремих книг. Так, в 1925 році були надруковані збірки нарисів О. Досвітнього «Нотатки мандрівника» і В. Поліщука «Розкол Європи (Художньо-соціальні та побутові нариси)».

В основу нарисів обох авторів лягли безпосередні враження і спостереження О. Досвітнього та В. Поліщука, які здобули вони під час подорожі в 1924 році по Німеччині, Франції, Чехословаччині та інших країнах Західної Європи.

Книги нарисів О. Досвітнього та В. Поліщука дуже близькі між собою тематикою, фактичним матеріалом, окремими образами, деталями. Однак суспільно-виховне і художнє значення нарисів обох авторів не однаково.

В. Поліщук в своїх нарисах подає надто поверхові оцінки громадсько-політичного життя буржуазного Заходу, обмежується дуже загальними судженнями, висновками. Його нариси мають характер невеличких публіцистичних заміток, інформаційних повідомлень, уривків із щоденника, статей, зрідка — ескізів, новел, жанрових сцен, написаних в стилі газетних звітів. Книзі шкодять досить крикливі заголовки окремих розділів.

3. Книжка нарисів О. Досвітнього написана пристрасно, наступально, гостро, по-бойову. Критика експлуататорської суті капіталістичного суспільства, людиноненависницької буржуазної моралі, занепадницького мистецтва ведеться автором з позицій комуністичної партійності. З усією пристрасністю радянського громадянина О. Досвітній викриває підпалювачів воєн між народами (розділи «Імперіалізм і революція», «Німеччина»), вищівно бичує «великих мастаків на

її як гостру зброю в боротьбі проти негативного в житті суспільства, в побуті та свідомості людей.

У своїх виступах та статтях Маяковський переконливо обгрунтовує необхідність для сатири органічної єдності критичного та стверджуючого начал. Він цілком справедливо вважає, що сатира ні в якому разі не повинна перетворюватися в байдужу реєстрацію всілякої гидоти та потворного в житті, а має служити справі боротьби «за героїзм, за темп, за социалистические перспективы»⁵.

Однією з обов'язкових умов можливості сміху, на думку В. Маяковського, є право критики незважаючи на особи. І він переконливо доводить, що наша сатира таке право одержала.

7. Підсумки суперечкам, які точилися з питань сатири в критиці 20-х років було підбито в дискусії, яка з новою силою спалахнула наприкінці 1929 — на початку 1930 років. Думка, за якою сатира в умовах радянської дійсності не тільки не потрібна, а й шкідлива, зустріла рішучу і одностайну відсіч і в ряді статей, опублікованих на сторінках «Литературной газеты» та в більшості виступів на заключному диспуті на тему «Чи потрібна нам сатира?», який відбувся в приміщенні Політехнічного музею в січні 1930 року.

8. Теоретичне і практичне значення суперечок з приводу сатири, які точилися протягом 20-х років, важко переоцінити. Воно полягає передусім у тому, що внаслідок творчого обговорення проблем сатири було переконливо доведено право на її існування в умовах радянської дійсності.

Значним вкладом у розвиток теоретичних основ радянської сатири слід вважати також висновок, за яким викриття недоліків у побуті та громадському житті служить справі боротьби проти тієї класово-ворожої радянському суспільству системи, яка і породила їх.

Важливо також відзначити, що саме тоді була доведена тепер уже безумовно незаперечна істина, що сатиричне викриття недоліків в умовах перемоги пролетаріату має бути засобом ствердження нової дійсності, знаряддям боротьби за її удосконалення.

⁵ В. Маяковский. Театр и кино, т. II, М., «Искусство», 1954, с. 460.

лайки і пасквілі» — українських буржуазних націоналістів, розвінчує підступну політику американського імперіалізму в Західній Європі.

З великою теплотою і симпатією розповідає автор про життя трудящих мас капіталістичного Заходу, схвильовано говорить про безправне становище жінки, жорстокі умови праці, переслідування і розправи над передовими робітниками, революціонерами (Розділи. «Замуровані люди» «Жіноче питання», «Плакат», «Франція»).

Книга нарисів О. Досвітнього складається з яскравих, емоційно наснажених, глибокоідейних нотаток, зарисовок, новел, ескізів, оповідань, пристрасних статей, щоденників, які складають правдиву картину життя буржуазного Заходу тих часів. Вона не втратила своєї виховної і пізнавальної цінності і в наші дні.

4. Багато нарисів було написано на матеріалі зарубіжно-го життя в другій половині 20-х років. Тільки в 1928 році були надруковані цикли нарисів Костя Котка «Сонце поза мінаретами, Остапа Вишні «Вишневі усмішки закордонні», Л. Чернова «125 день під тропіками» та ін. В 1929 році І. Микитенко закінчує свою книгу нарисів «Голуби миру», написану на основі безпосередніх вражень і спостережень автора від поїздки в Німеччину, Польщу, Чехословаччину в кінці 1928 року. З нарисами про життя зарубіжних країн часто виступають в другій половині 20-х років на сторінках газет «Комуніст», «Вісті ВУЦВК» робітники, вчені, журналісти, письменники.

5. Український радянський нарис на зарубіжну тематику в кінці 20-х років значно розширює свої творчі горизонти, коло життєвих спостережень. Поряд з розкриттям соціальних контрастів буржуазного Заходу (нарис Остапа Вишні, І. Микитенка) українські письменники відтворюють різні сторони життя народів Близького Сходу (нарис Костя Котка про Туреччину), знайомлять читачів з природою, побутом трудящих Індії, Цейлону, деяких країн Африки (нарис Л. Чернова).

6. Збірки нарисів К. Котка, О. Вишні, І. Микитенка сповнені почуттями радянського патріотизму, пролетарського інтернаціоналізму. З великою любов'ю українські письменники розповідають у своїх творах про життя трудящих за рубежем, боротьбу народних мас проти капіталістичної експлуатації і визиску, говорять про зміцнення інтернаціональної дружби пролетаріату, про глибокі симпатії народів зарубіжних країн до Радянської Держави.

7. Нариси українських письменників на зарубіжну тематику різноманітні своєю формою, стилем, жанрами. Найбільш характерною рисою стилю нарису є поєднання прийомів і засобів художньої літератури і публіцистики. Найчастіше в нарисах використовується форма розповіді від першої особи — очевидця і учасника зображуваних подій. Для нарисів характерна висока емоційність викладу. Кращі зразки українського нарису на зарубіжну тематику не втратили й на сьогоднішній день свого пізнавального, суспільно-виховного і художнього значення. Творчий досвід письменників-нарисовців використовується зараз в численних творах української радянської літератури, присвяченої життю народів зарубіжних країн.

І. Г. РІКМАН,
кандидат філологічних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ВАРІЮВАННЯ ОБРАЗНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Образні фразеологізми характеризуються емоційним забарвленням та влучністю. Вони широко використовуються в художній літературі, щоб надати мові твору виразності, лаконічності, мальовничості.

2. Створюючи той або інший художній образ, письменники досить часто не вкладаються в рамки стереотипних фразеологізмів і вдаються до структурно-семантичної зміни існуючих фразеологічних зворотів. Такий стилістичний засіб називається варіюванням, або деформацією фразеологізмів.

3. Спосіб варіювання фразеологізмів може здійснюватися за допомогою внесення додаткових компонентів у фразеологізми, причому семантичний зв'язок компонентів не порушується.

Наприклад, Джордж Мередіт у своєму романі «Егоїст» пише:

«She let the cat out of her bag of verse before the multitude; she almost proposed for her hero in her rhymes» (G. Meredith, the Egoist, p. 38).

У цьому прикладі Мередіт, вносячи додатковий компонент «of verse» в образний вислів «let the cat out of the bag» (проговоритися), досягає великої виразності, надає гострого гумористичного відтінку цій фразі.

4. Інколи внесення додаткових елементів у фразеологізм повертає деяким компонентам їх номінативне значення. У романі «Зраджена весна» письменник Джек Ліндсей до виразу «come to the wrong shop» (звернутися не на адресу) дотепно додає групу слів «to sell that sort of goods» (щоб продавати такого гатунку товари), і це повертає слову «shop» його номінативне значення.

5. Досить часто автори вдаються до виключення окремих компонентів фразеологізму, а іноді залишають тільки один з них і цього буває досить, щоб розкрити весь образ.

Такий спосіб варіювання можна легко простежити на прикладі з твору Д. Голсуорсі «Лебедина пісня»: «No one would make a move because of their faces». У цій фразі один компонент «faces» з фразеологізму «to save one's face» (не втратити своєї гідності) повністю розкриває образ цілого фразеологізму.

6. Іноді письменники заміняють деякі компоненти в існуючих фразеологізмах, що часто приводить до незвичайності та більшої барвистості опису. Теодор Драйзер у творі «Сестра Керрі» своєрідно обіграє вислів «to pour oil on the troubled waters» (гамувати хвилювання), заміняючи компонент «oil» словами «ponderous oaths» у дальшій фразі: «He was ably assisted by his brother of the blue who poured ponderous oaths upon the troubled waters» (Т. Dreiser, Sister Carrie, p. 417).

7. Більшої ефективності образу автори досягають інколи шляхом об'єднання двох або й більше фразеологізмів в єдине ціле, що добре простежується в прикладі з твору Діккенса «Домбі і син»: Sir Barnet ... immediately called on the aforesaid somebody, left his card, wrote a short note... and so killed a brace of birds with one stone, dead as door—nails». Тут об'єднані два фразеологізми: «to kill a brace of birds» (вбити двох зайців одним ударом) та «dead as door—nails» (без будь-яких ознак життя).

Відповідальний за випуск Г. А. Краець

БЦ07959 від 4/II-63 р. Друк. арк. 4³/₄. Ум.-друк. арк. 4³/₄. Папір 60×84¹/₁₆.
Зам. № 329. Тир. 200. Безплатно.

4-а друк. МШС. Харків, Гончарівський бульвар, 6/2.

0-30
Н.А.В.
Безплатно

дет. в. к. д.

6/8